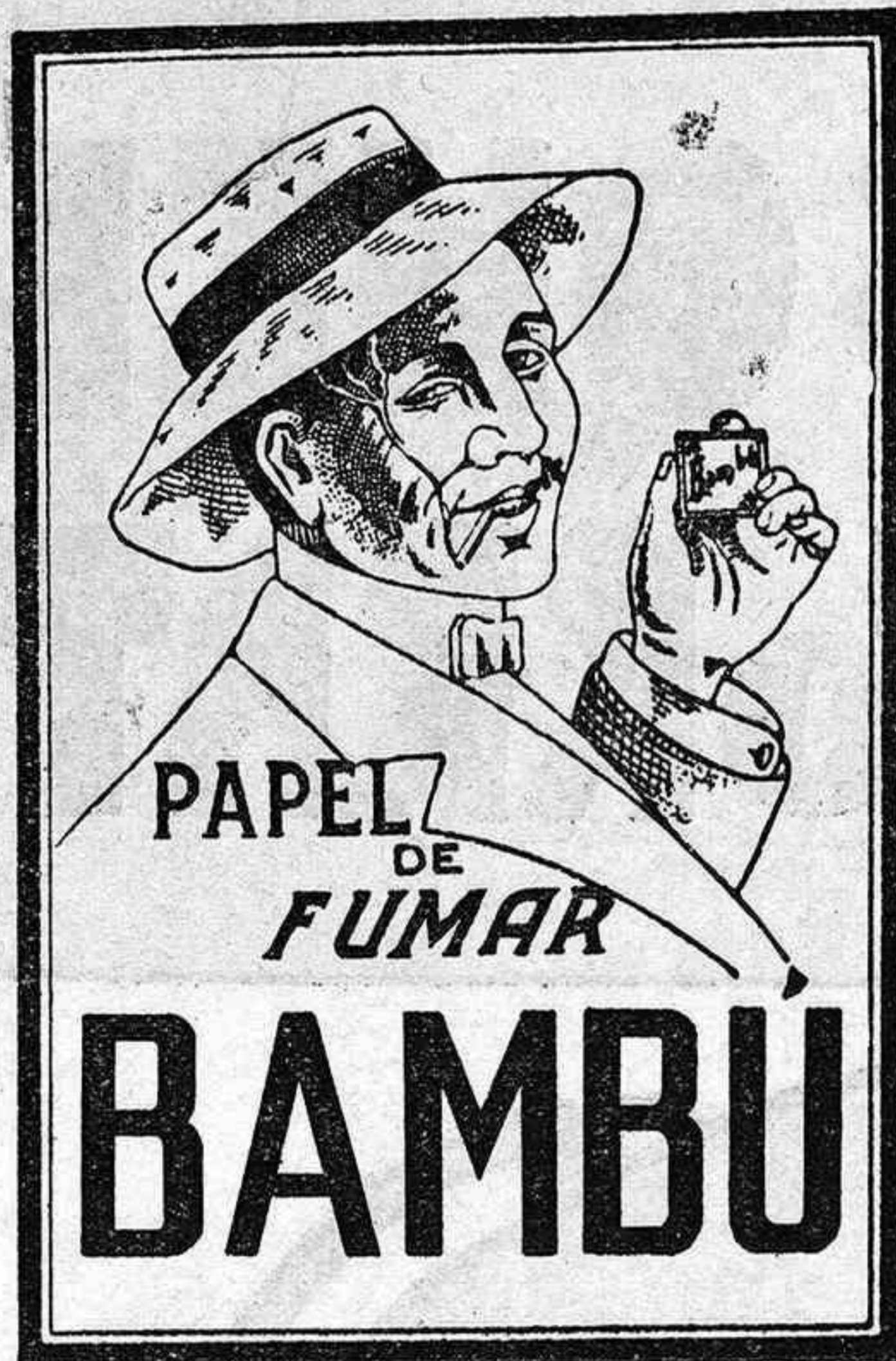

L'ESQUELLA DELATORTATXA

NÚMERO EXTRAORDINARI
DEDICAT A "CENT ANYS DE CARLINADA"

VIES URINÀRIES
Impureses de la sang-Debilitat nerviosa

Prou sofrir inutilment de les dites malalties gràcies al meravellós descobriment dels

Medicaments del Dr. SOIVRE

Vies urinàries: *Blenoràgia* (Purgacions) amb totes les seves manifestacions, *uratrítis*, *prostatitis*, *orquitis*, *cistitis*, *gota* militar, etc. de l'home, *vulvitis*, *vaginitis*, *metritis*, *uretritis*, *cistitis*, *anexitis*, *tiuixos*, etc.; de la dona, per cròniques i rebels que siguin es gaureixen aviat i radicalment amb els **Catxets del Doctor Solvré**, als malalts es gaureixen ells sols, sense injeccions, lavatges, ni aplicació de sondes ni bugies, etc., tan perillós sempre i que

necessiten sempre la presència del metge, i ningú no s'assabenta de la seva malaltia. Venda: 6'60 ptes. caixa.

Impureses de la sang: *Sífilis* (avarlosis), *eczemes*, *herpes*, *úlcers varicosos* (llagues de les cames) *erupcions*, *escrofuloses*, *eritemes*, *acne urticària*, etc., malalties que tenen per causes humors, vicis o infeccions de la sang, per cròniques i rebels que siguin es gaureixen aviat i radicalment amb les **Píldores depuratives del Dr. Solvré**, que són la medicació depurativa ideal perfecta, perquè actuen regenerant la sang, la renoven augmentant-se totes les energies de l'organisme i fomenten la salut, resolent amb poc temps totes les úlcers, llagues grans, floronsos, supuració de les mucoses, calçada del cabell, inflamacions en general, etc., restant la pell neta i regenerada, el cabell brillant i abundant, no deixant o l'organisme rastre del passat. Venda: 6'60 ptes. flascó.

Debilitat nerviosa: *Impotència* (manca de vigor sexual), *polucions nocturnes*, *espermatòrrica*, (pèrdues seminals), *cansament mental*, *pèrdua de la memòria*, *mal de cap*, *debilitat muscular*, *fatiga corporal*, *tremolors*, *palpitacions*, *trastorns nerviosos*, de la dona i totes les manifestacions de la *Neurastènia*, o esgotament nerviós, per crònics i rebels que siguin, es gaureixen aviat i radicalment amb les **Gragees potencials del Dr. Solvré**. Més que un medicament són un aliment essencial del cervell, medul·la i tot el sistema nerviós. Recomanades especialment als esgotats, a la joventut, per tota mena d'excessos (vells a cap edat), per a recórrer íntegrament totes les seves funcions i servir fins a l'extrem vellesa, sense forçar l'organisme, el vigor sexual de l'edat. Venda: pessetes 6'60 el flascó.

Venda en les principals farmàcies d'Espanya Portugal i les Amèriques

NOTA. - Tots els pacients de vies urinàries, impureses de la sang o debilitat nerviosa, adreçant-se i remetent 0'50 ptes, en segells per al franquex a **Oficina Laboratori Sòkafarg, carrer del Ter, 16, telèfon 50791 S. M. Barcelona**, rebran gratis un llibre explicatiu sobre l'orígen, desentrotllament, tractament i guariment de dites malalties.

FERROTILYL
Específic de l'
ASTENIA GENITAL (IMPOTENCIA)
(MANCA DE VIGOR SEXUAL)

De la eyaculació prematura (pèrdues seminals); de la feblesa y molt eficaç per a combatre la NEURASTENIA, en totes les seves manifestacions.

Es el més poixant estimulant de l'activitat neuro-espino-médulo-genital. Sinérgic i homo-estimulasa de les glàndules intersticials. Producte pluriglandular, completament inofensiu. Mai perjudica, ni lesiona cap orgue, ni el funcionament dels mateixos.

No conté, ni estricnina, ni fosfurs, ni cantàrides, ni cap altre medicament excitant.

PRODUCTE MAGNE E INSUBSTITUIBLE PER A RECOBRAR LA PERDUDA FELICITAT CONJUGAL. PROSPECTES GRATIS

Laboratori Farmacològic del Dr. W. Dutrem
Alt de Sant Pere, 50 - B A R C E L O N A - Telèfon 18631

Preu: 21'75 ptes.

L'ESQUELLA DE LA TORRATXA

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ:
Arrepentides, 8 - Telèf. 21361
BARCELONA

Fora de Barcelona:

PREUS DE SUSCRIPCIÓ
Espanya: trimestre 3 ptes. Estranger, 5

Sota el signe de Déu, Pàtria i Rei

Davant l'anunci de la publicació d'aquest número extraordinari dedicat a recordar les gestes i facècies del carlisme, uns amcs ens feien unes objeccions sobre l'oportunitat del record i l'exemplaritat, en el sentit d'alliçonament, dels nostres comentaris.

—Es que hi ha carlins, encara?—ens preguntaven amb un mig somriure mofeta. —¿Val la pena—afegien—de fer parada en el camí per a entretenir-se a l'evocació d'episodis vells d'una història definitivament morta de lluites fraticides, d'odis i de carnatge, quan l'actualitat és més viva i bategant que no pas el ròssec dels espectres que preteneu ressuscitar?

No ens entendríem. El carlisme, en essència i potència, no morirà mentre resti latent l'esperit despòtic, in-

carlins; és a dir, abans que un príncep Carles aixequés bandera de legitimitat. Legitimitat que ha estat un pretext, no pas una reivindicació de drets de successió. Si la petita Isabel II hagués aglutinat les forces de l'absolutisme, de la intolerància religiosa i de l'esperit de casta i, en canvi, si en la persona del príncep Carles Maria Isidre, el primer pretendent, s'haguessin simbolitzat les idees liberals i constitucionalistes, poden estar ben certs que els primitius carlins no s'haurien afanyat a reclamar, amb les armes a les mans, la vigència de la llei sàlica per la qual s'excloïa les dones del dret a heretar la corona. Al contrari, s'haurien emparat en la tradició espanyola, vella de vuit segles, interrompuda per manament de Felip V, el 10 de març de 1713, i restablerta per Ferran VII, el 29 de març de 1830, en virtut de la qual podien regnar indistintament homes o dones, segons els pertuqués. Els absolutistes haurien fet igualment de les seves; no haurien estat, però, tan hipòcrites en recolzar-se en un dret en el qual sincerament no creien.

Carlins eren, essencialment, en l'amplitud del mot, els fanàtics súbdits dels Austries, els turiferaris del Sant Ofici, els vàndals saquejadors de Flandes, els explotadors de les Amèriques... Abans que els carlistes actuessin com a tals, els mateixos, amb altres noms, havien cobert el país de sang, de runes i d'ignomínia sota el signe de «Religió, Rei i Inquisició», els quals després havien d'ésser substituïts formulàriament per l'emblema de «Déu, Pàtria i Rei».

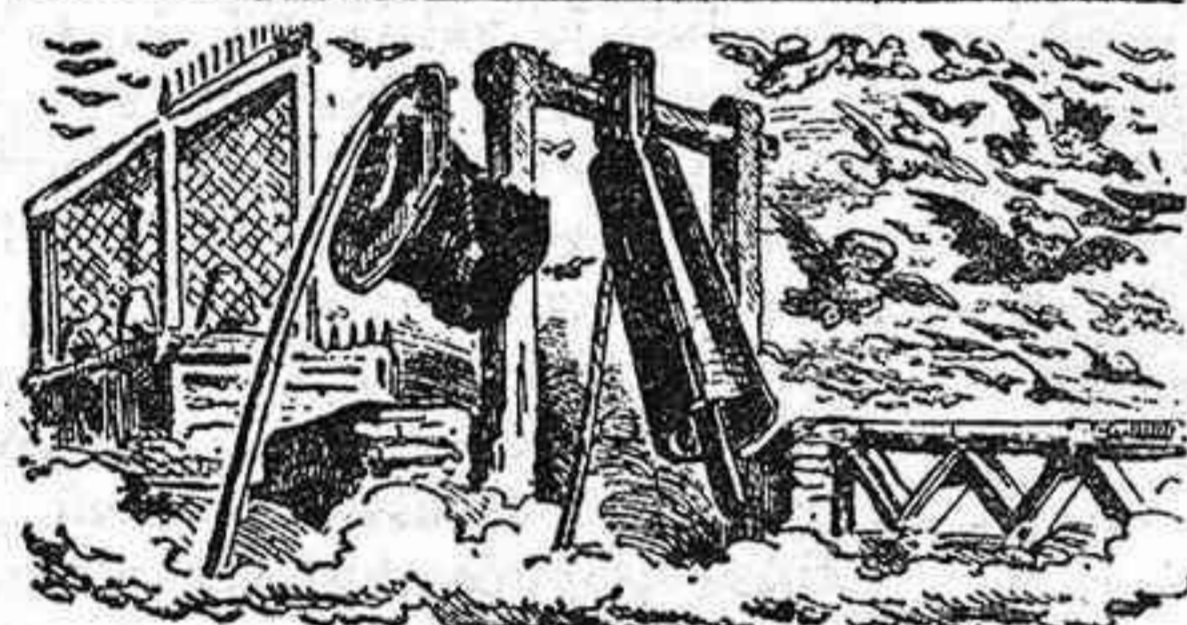
Els moviments reialistes dels anys 1821 al 1824, dirigits i fomentats per clergues i frares amb el conjur sacríleg de la Creu, eren la continuació de l'antiga tradició de tirania espanyola; com ho fou la insurrecció dels Apostòlics o Agraviats del 1827, malcontents i agraviats perquè trobaven que Ferran VII no era encara prou absolut i no defensava com calia els drets de la fe. Substancialment carlins foren els assassins d'«El Angel Exterminador», els sicaris d'«El Restaurador», que predicava i practicava, sota el comandament de Fra Manuel Martínez, la intolerància i extermini, i proclamava la necessitat d'anihilar els liberals fins a la cinquena generació.

En l'esperit actual d'anti-República, de regressió teocràtica, de militarada, de manteniment dels privilegis de casta, de rampinya i de domini, hi batega com en els seus millors temps, millor per a ells, tota la història tràgica i vergonyosa del carlisme. Hauran canviat els noms i les etiquetes; però no les males intencions.

Heu-vos ací, doncs, que creguem convenient repasar els fets vells, per a extreure'n ensenyaments nous. Ens donarem per satisfets si la recordança del passat, que és present encara, ens esparpilla i ens fa estar alerta per a l'esdevenidor.

La croada contra el carlisme i el que representa, és consubstancial amb L'ESQUELLA. En la primera plana del primer número setmanari publicàvem un dibuix referent a la carlinada. Han passat els anys i ens trobem com en el primer dia. Un canvi de figures no altera l'existència de la causa, de la qual diuen la Santa Causa.

Any 1. Excelsos 1.º edj número 2 quarts Barcelona 8 de Maig de 1872

LA ESQUELLA DE LA TORRATXA.

ACTUALITATS

(Campesanya V.º) Batalla Carlista.

Portada del primer número de
L'Esquella, del 5 de Maig del
1872

tolerant i abassegador de la vella Espanya, que no hem aconseguit ofegar en les seves mateixes fonts. Podran minvar o desaparèixer els partidaris d'una determinada tendència concretada accidentalment en un personatge o en una dinastia. Quan no hi hagi Carles, Alfons i diables que vulguin jugar a fer de reis, desapareixeran, naturalment, els carlistes, els alfonsins i els diablistes. Això és l'episodi, l'anècdota. El que costarà més d'extirpar és el dimoniet familiar, el rei amb ceptre i corona, l'inquisidor fanàtic i agressiu que tots els espanyols castissos—incloent una munió de catalans—porten arapat a l'ànima, des dels temps inefables de Recared.

El carlisme ha existit molt abans que hi haguessin

El primer rei dels carlins i la seva "honorable" família. Carles Maria Isidre, era fill de Carles IV o de Manuel Godoy?

Segurament que a hores d'ara no hi ha ningú que cregui ni s'atreveixi a voler fer creure en l'origen diví dels reis. Això que Déu, suprem creador de tot, escollís unes famílies privilegiades perquè poguessin disposar i fer mans i mànigues dels destins dels pobles, resultava una cosa difícil d'empassar. Molt més quan, en la pràctica, aquests selectes vasos d'elecció divina no eren més que uns pudents pots d'escombraries o uns repugnants bufetes de pus. De la fatxa, no en parlem. Tant la beutat de les princeses com l'arrogància dels prínceps, hem de cercar-les en els contes de fades. Els plumalls, la púrpura, els daurats, les blondes i l'armini, enlluernaven la gent. La mascarada palatina, els clarins i les salves i el prestigi dels noms sonors i pomposos feien la resta.

Adhuc en el ram de la procreació, que no és, generalment, cap problema per al obrer i el terrassà, els reis han tingut de demanar sovint quart i ajuda als galls de llavor.

La comprovació de fets és tan recent i a la vista, que no caldria recular a temps pretèrits—no gaire llunys, però—si les exigències d'haver de remuntar el curs de la història, no ens hi obliguessin.

Ací teniu, de cos present, la parentela del primer rei dels carlins i la filla del mateix Carles Maria Isidre, ungit amb el títol il·lusori de Carles V. Hi posem també el retrat de Manuel Godoy, Príncep de la Pau, amb caràcter de senyor de compromís. El gran Goya ens ha facilitat l'avinentesa de poder estampar la vera efígie de tres reis de debò, és a dir, reis oficials (Carles IV, Maria Lluïsa i

Ferran VII) i mai no es podrà afegir, amb més raó, que la figura millora l'ànima, i això que l'insigne pintor els va servir de parroquià. Els retrats del pretendent i del Príncep de la Pau, són obra d'artistes cortisans i és de creure, especialment en el que respecta al primer, que s'esforçaren a amorosir els trets de la fesomia i a dissimular certes semblances sospitoses, el «indecente parecido», com deia un malfiat de l'època.

La història ens conta de Carles IV que era un bonifaci consentit, un calçaces, que només pensava a menjar i a anar de cacera. Físicament, i també moralment, s'assemblava força amb l'infortunat Lluís XVI, si bé aquest tenia més estudis. Es diu que el seu pare Carles III no pogué fer hereu el seu primogènit perquè era estúpid, i es resignà que el succeís Carles IV, que era només que totxo. Gràcies a la «gràcia de Déu»!

El destí, obrant com agent providencial, va *destinar-li* com a muller una de les dones més lascives i insatisfetes que han planxat matalassos reials. Maria Lluïsa—ens diu el Marquès de Villa-Urrútia—*«no podía prescindir de los amores, para los cuales se consideraba nacida con especiales aptitudes y con robustos apetitos, que despertó y no satisfizo el matrimonio, porque la heredaba sangre, férvida y alborotada, que corría por sus venas, pedía algo más que el débito del pacato marido... Maria Luisa gozaba fama de ser mujer de temperamento excesivo, cuyos apetitos no saciaban los amantes y cuyos ardores no lograron apagar los años.»*

Maria Lluïsa ho feia tan fort, que àdhuc va arribar a fer-se por ella mateixa. Per aquell temps corria per terres d'Espanya un frare caputxí, Fra Diego de Càdiz, que tenia fama de sant i tanta traça a fer miracles, que les multituds el seguien com la xicalla els gegants. Maria Lluïsa va demanar-li que li posés remei a diferents necessitats *«especialmente en una, que sin milagro manifiesto no lo tiene»*. El sant baró no va reeixir, malgrat les seves oracions i les influències que gaudia en les altes esferes. Podia guarir tolits, treure taques, evitar que la roba s'arnés i que el vi es tornés agre. No pogué—ho conta desolat—amansir la fera sensual que no deixava en repòs la reina ni els ben plantats que tenia a la vora. Es probable que mentre el bon frare pregava Déu i tots els sants que apaivaguessin les ardències de la «virtuosa» Maria Lluïsa, la reina es trobés entretinguda a encendre els desigs del Guàrdia de Corps de tanda.

Manuel Godoy, extremeny, vigorós, dotat de bona planta, bella presència, afortunat cantador de «tonadillas» i destre tocador de guitarra, pletòric d'ambició i pobre d'escrúpols, sabé guanyar-se a tal extrem la voluntat de la reina, i, amb

ella, la del rei, que va arribar a ésser l'home més poderós d'Espanya i de les seves Indies, l'àrbitre de l'administració i del governament del regne.

Si Manuel Godoy no fou l'únic amant de la reina libidinosa, va ésser el preferit, el més constant i, sobretot, el més afortunat. Corre com a cosa certa que abans de Godoy i àdhuc conjuntament amb ell, gaudiren dels favors de l'alcova reial, com a persones conegudes i deixant de banda la «turba multa», entre altres, Joan Pignatelli, Comte de Fuentes; Eugeni Portocarrero Palafox, comte de Teba i de Montijo; Agustí Lancàster, fill del Duc d'Abrantes, i Manuel Mallo, Guàrdia de Corps. Manuel Godoy, però, cavava més a fons.

El més curiós del cas és que, segons totes les aparences, el rei no va arribar a sospitar mai les infidelitats de la seva augusta i aprofitada esposa. Carles IV tenia la singular creença, que posa al preu just la vàlua del seu talent, que els reis no podien ésser enganyats fàcilment per les seves mullers i viceversa, car mantenia el criteri, que explicava a tot-hom que volgués escoltar-lo, que els qui tenien sang reial a les venes solament cercaven per als jocs amorosos llurs iguals. No és estrany, doncs, que Maria Lluïsa pogués manifestar que ella, Godoy i el rei, formaven la «Trinidad de la tierra».

Ara bé; les íntimes i llargues relacions de Godoy amb la reina, donaren o no donaren fruit? Podia vantar-se Carles IV que tots els qui considerava com fills seus ho fossin en realitat?

El més amunt al·ludit Marquès de Villa-Urrútia, l'historiador que ha pene-

Carles IV

La Reina Maria Lluïsa

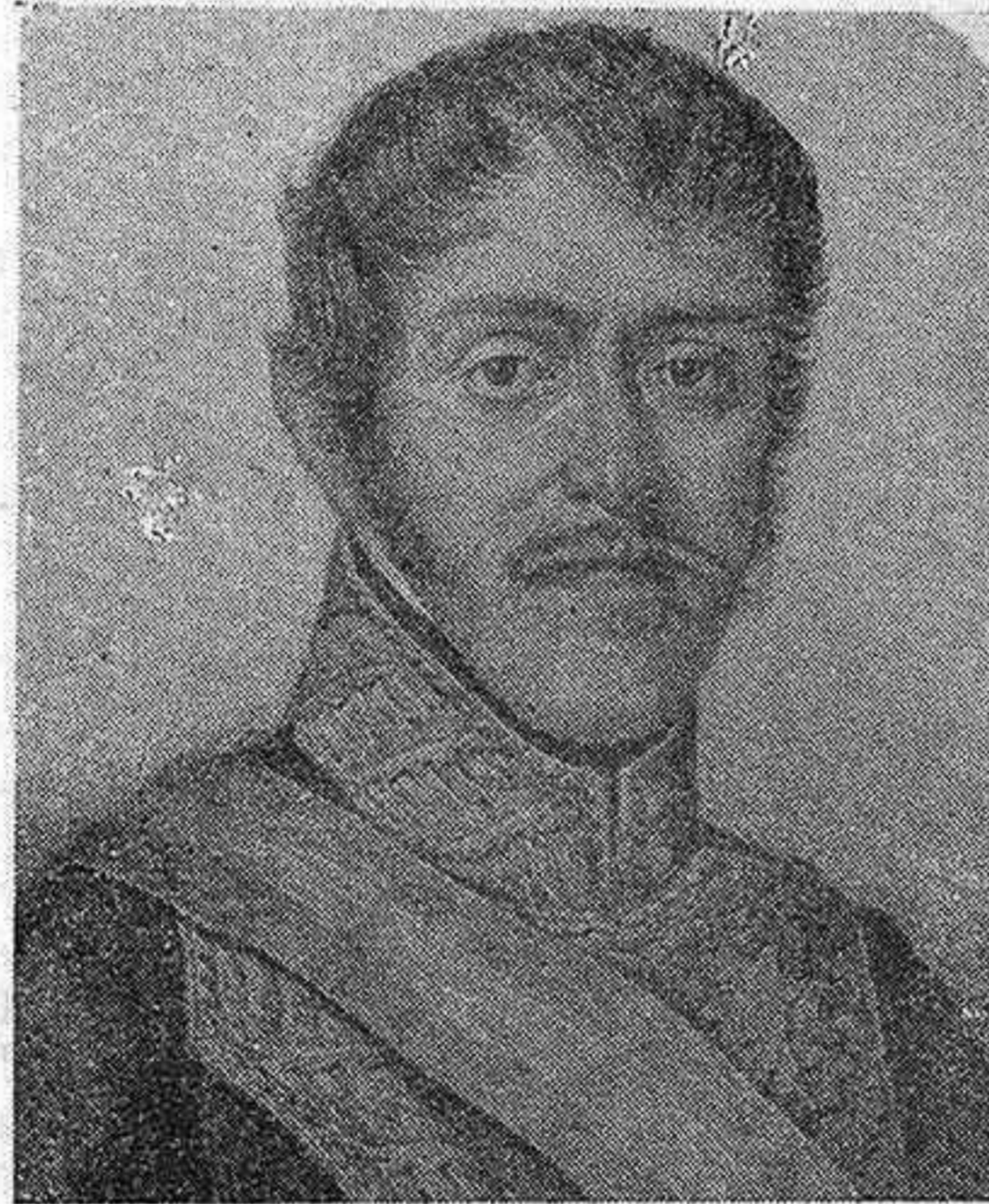
trat més en els misteris, intimitats i tra-
pelleres de la casta borbònica, en l'es-
ment de la susdita «Trinidad de la
tierra» escriu aquestes significatives pa-
raules: «Godoy... tenia establecida otra
trinidad para su uso, compuesta de su
Reina, su esposa doña Teresa de Borbón
y Vallabriga, y doña Josefa Tudó, su ami-
ga, a cuyas tres damas obsequió con va-
riados frutos: hubo INFANTES, Gran-
des de España y meros hijos naturales.»

Públicament, no ja en murmuracions
sinó en escrits, hom atribuí la paternitat
de la Infanta Maria Isabel i del seu ger-
mà Francesc de Paula Antoni, a Ma-
nuel Godoy. Dubtem que Godoy fos el
pare de l'infant Francesc de Paula, car
aquell havia projectat casar-lo amb la
seva filla i malgrat tenir motius de no
poder sorprendre's de res, ens costa molt
de creure que s'arribés a aquesta aberrac-
ció.

En canvi, hi hauria molt per dir, i de
fer pensar malament respecte l'Infant
Carles Maria Isidre, el primer rei dels
carlins. L'amistament de Godoy amb
Maria Lluïsa va començar l'any 1784 i
l'infant Carles va néixer l'any 1788, és
a dir, en plena lluna de mel. Hi ha sem-
blances i dissemblances fisionòmiques
que acreixen el dubte. Així com Fer-
ran VII és un Borbó de cap a peus,
pel nas, per la pinta, pels morros i per
la fatxa de tota la seva persona, l'Infant
Carles Maria Isidre no s'hi assembla de
res. I si conserva algun tret caracterís-
tic, molt vague i esfumat, de la raça
borbònica, cal tenir en compte que la
seva mare era Borbó.

Benet Pérez Galdós, descrivia la figu-
ra de l'Infant Carles en els següents ter-
mes: «Se parecía poco al rey Fernando.

*Su mirada turbia y sin brillo no anun-
ciaba, como en éste, pasiones violentas,
sino la tranquilidad del hombre pasivo.
Era su cara de esas que no tiene el don
de hacer amigos... Su boca era grande y
menos fea que la de Fernando, pues su
labio no iba tan afuera; pero el gran des-
arrollo de su mandíbula inferior, alar-
gando considerablemente su cara, le ha-
cia desmerecer mucho. El tipo austriaco
se revelaba en él más que el borbónico,*

Carles Maria Isidre

*y bajo sus facciones reales se veía pasar
confusa la fisonomía de aquel espectro
que se llamó Carlos II el Hechizado.»*

Com que no tenim cap interès que Car-
les Maria Isidre fos fill d'un o altre,
direm que si bé per la fesomia i per les
circumstàncies del seu engendrament, ti-
ra més a Godoy que a Carles IV, per
les condicions de caràcter apocat i cur-
tedat d'enteniment, era digne d'ésser fill
del seu pare oficial, i potser efectiu, car
nosaltres no hi érem.

Carles Maria Isidre era tímid, vergo-
nyós, molt creient i excessivament crè-
dul. Era home d'estampes i medalletes
i s'arruixava sovint amb aigua beneita.
Al revés de la seva mare, no tenia pre-
ocupacions sexuals; creia que els nens
venien de París, embolicats en una but-
lla. El dia, o la nit, de les seves noces,
va costar Déu i ajut per fer-li entendre
el còm, el què i el quan.

No feia res que no ho consultés a la
Immaculada Concepció, i la seva extra-
ordinària devoció li feia interpretar els
consells i les respostes que rebia per via
celestial o pel conducte del seu confes-
sor o de la seva esposa, primerament
Na Maria Francisca, i en morir aques-
ta, Na Teresa, princesa de Beira, ger-
mana seva, amb la qual va mullerar-se
Don Carles.

La manca de caràcter i la poquesa de
la seva intel·ligència foren administra-

des admirablement pels capitosts i cap-
davanters del moviment reaccionari que
necessitaven un rei ben addicte, que no
tingués idees pròpies i que, per tant,
no els fes nosa. Explotant la seva reli-
giositat, li donaren a entendre que era
el predestinat per a ésser el cabdill del
«partit de l'Altíssim», i s'hi lliurà amb
tot el fervor del qui creu que és un in-
strument de la Divina Providència.

L'ambició desenfrenada, l'esperit ab-
solutista exacerbada de les dues princeses
brasileres que foren, consecutivament,
les seves mullers i mestresses «in tò-
tum» i, sobretot, la rivalitat d'aquestes
amb Maria Cristina, esposa de Fer-
ran VII i la seva germana Carlota, feren
la resta.

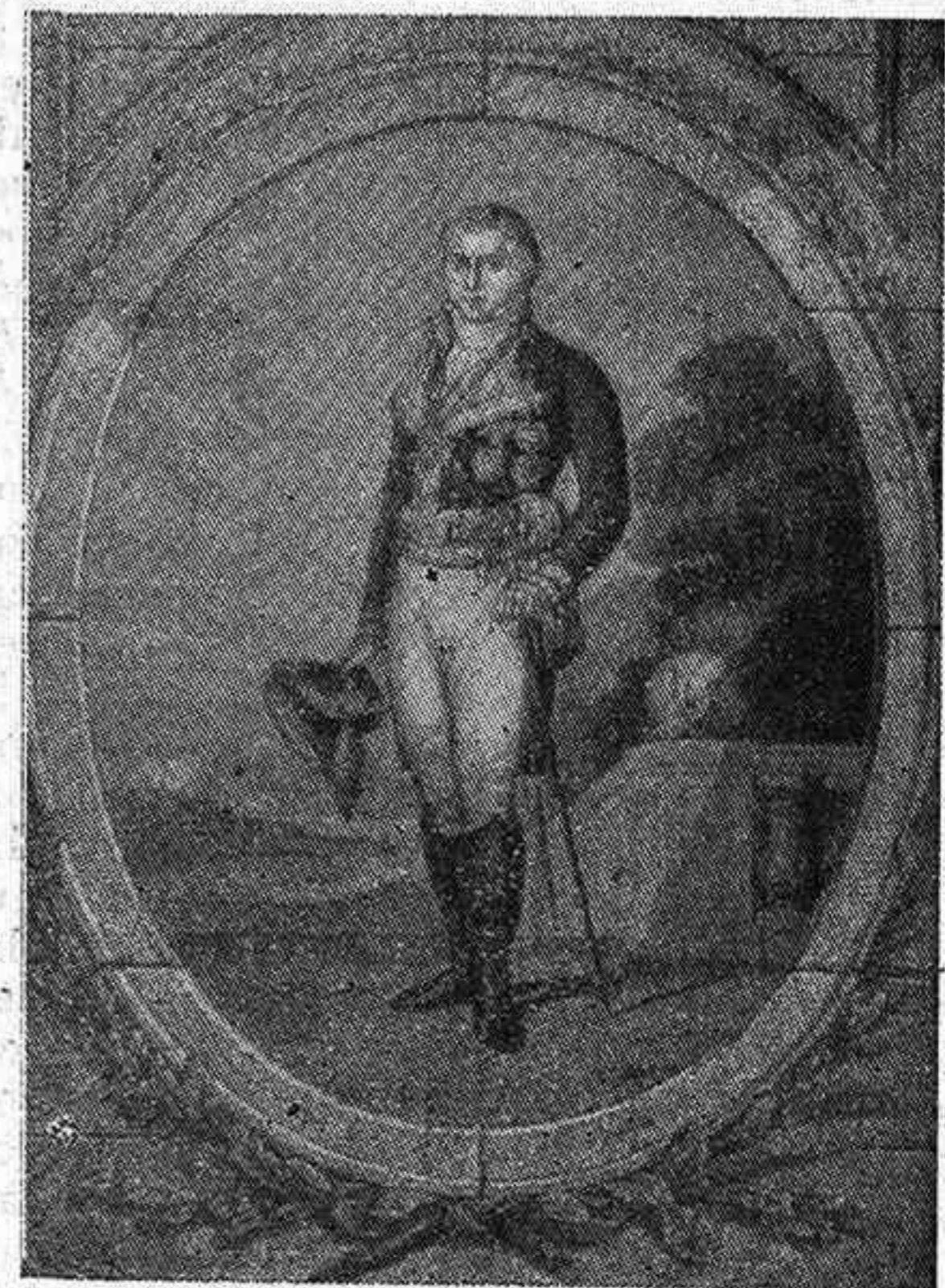
Bona persona, malgrat tot, cordial i
caritatiu—tots els prínceps acostumen a
ésser caritatius—s'ofegava en sang sense
adonar-se'n, i estem certs que si les con-
tingències de la lluita l'haguessin portat
a ferir un contrari, l'hauria travessat de
part a part, bo i dient-li: «Si sou servit,
alabat sigui Déu!»

En la guerra, com en la pau, no va
conèixer mai el que era voluntat, i va
voltar-se d'una «camarilla» que l'acon-
sellava malament i li feia desbaratar el
joc dels seus millors generals.

No sabem si l'ànima de càntir de Car-
les Maria Isidre crema a l'infern, s'as-
seu a la dreta de Déu Pare o bé divaga,
cabant papallones, pels èmbits dels llims.
El que podem assegurar és que no està
entretingut en el llatzaret del purgatori.
Ja podeu pensar que li han aplicat totes
les indulgències. La humanitat no podrà
perdonar mai la seva memòria, malgrat
la seva reconeguda niciesia i la seva legi-
timitat reial tèrbola i suspecta.

Ferran VII

Manuel Godoy, Príncep de la Pau

La guerra dels set anys. - 1834-1840

A l'entorn de les cambres dels reis i dels potentats, a l'hora de la mort, els sentiments familiars i d'amistat resten a recó per deixar lloc a les intrigues i a les cobejances. El 29 de setembre de 1833 moria definitivament Ferran VII, el monstre de mala memòria, i diem definitivament, perquè diverses vegades havia corregut la brama del seu traspàs i àdhuc la gent deia que amagaven el seu cadàver.

Va morir odiat de tothom, el seu cos convertit en una massa purulent, podrit com la seva ànima. Els qui vora del llit li feien la gara-gara, maldaven per arrencar-li la seva darrera voluntat respecte a la successió al tron. Maria Cristina, la quarta de les seves mullers, defensava el dret de la seva filla Isabel i la pròpia omnipotència, mentre pensava amb les carícies del seu amant Ferran Muñoz, amb el qual va esposar, en matrimoni morganàtic, el 22 de desembre següent, al cap de tres mesos mal complerts de la mort de l'altre Ferran.

Els absolutistes a ultrança, la clericalia insaciablè i els bosquerols que no s'avenien a deixar la vida d'aventures de les faccions a la qual s'havien avesat des de la guerra contra el francès i les lluites selvatgines del primer terç de centúria, tenien ja un rei fet a mida i una bandera que farien voleiar al seu grat. Els qui havien bregat pel «Rei tot sol» i després havien anat a la muntanya en aquella insurrecció coneguda per «la de Rei cap per avall», ja no tindrien motiu per a blasmar la feblesa i excés de liberalisme de Ferran VII.

A Catalunya fou un dels primers països on s'estengué, amb crueltat i virulència, la lluita fratricida. Es que, contràriament del que es creu, el temperament dels catalans es decantava del costat de l'absolutisme? El carlisme arrelà fonament a l'alta muntanya catalana, quasi gens al litoral, i les poblacions importants pagaren ben car el seu repudiament de les idees—diem-ne idees—de la teocràcia armada. Un historiador, a l'ensem que personatge carlista, el Comte de Rodezno, ens ho aclareix amb una llum quasi enlluernadora: «La causa carlista fué eminentemente popular, mucho más encarnada en las capas humildes de la sociedad, SOBRE LAS QUE ACTUABA EL CLERO CON MAYOR INFLUJO que en las acomodadas.» Es a dir; allí on la clerecia dominava i podia exercir una poderosa influència sobre el poble fanàtic i ignorant, nasqueren i es propagaren els focus del carlisme.

A més, hom especulà amb la catalanitat racial de la pagesia, donant-los a entendre que els exèrcits liberals eren una allau de forasters que volien assolir la terra catalana i imposar-hi el domini uniformista i assimilador de Castella, la qual cosa tenia moltes aparences de veritat, car llavors, com sempre, les tropes espanyoles, fossin els que fossin els colors de la bandera que defensaven, tractaven Catalunya com un país conquistat i encara que l'experiència va demostrar que els carlins no es movien pas amb batre d'ales angèliques, l'incorregible esperit insolent i despòtic de la milita-

rada, va fer més adeptes al carlisme que totes les propagandes llançades trona avall.

Ja suposaran els nostres llegidors que no anem a fer una història de la més criminal i estúpida de les guerres civils que assolaren el nostre país. No hi ha temps, espai ni intenció de fer-la. Ens limitarem a esboçar alguns fets culminants i concretant-nos, salvant alguns casos excepcionals, de necessària referència, els esdeveniments dels quals fou víctima Catalunya.

Els episodis de les guerres carlistes, poden qualificar-se tots amb concises paraules: crueltat enfollida; carnatge i destrucció, tot en nom de Déu, d'una Pàtria que devora els seus fills i d'un Rei imbecil i tràgicament grotesc, tant si es fa dir Carles V, VI o VII, car el pitjor del carlisme han estat els seus monarques de teatre, segons declaració de llurs propis cabdills i partidaris.

Ningú no podrà negar, perquè els fets canten, les atrocitats comeses per les hordes carlistes; però hom intentarà de paliar-les i de justificar-les amb la cançó de l'enfadós que els altres, els enemics, van començar a jugar brut. Nosaltres, amb això, farem com aquell cec de Màlaga que cantava romanços explicant les barbaritats dels moros i que, en preguntar-li un dels qui l'escoltaven si els espanyols no feien també de les seves, va contestar que, en tot cas, ja ho diria el cec de Tetuan.

El 7 d'octubre de 1833, quan tot just havia arribat la nova de la mort de Ferran VII, va aixecar-se una partida a Prats de Lluçanès, al crit de «Visca Carles Vè», comandada per Josep Galceran, Montaner, de Berga, i Casadesús (a) Tudó.

La insurrecció s'estén com taca d'oli

i es va enverinant la crueltat dels combatents. A Cambrils, els carlins han de fugir i aquest és, segurament, el tema d'un dels gravats que publiquem en aquest número.

El 28 de desembre de 1833, el general Tomàs Zumalacàrregui, cap de les forces insurgents al Nord i geni militar del carlisme, publica un ban en virtut del qual amenaçava amb castigar les faltes, actes de covardia, alarmes derrotistes i altres febleses de gent del seu exèrcit, amb «pena de muerte» o «con privación de la vida». La conseqüència era la mateixa.

A Catalunya, uns quants mesos més tard, el 9 de maig de 1834, es posava preu al cap dels carlins amb comandament. A tot aquell qui entregués, viu o mort, un dels capitosts, se li lliurarien 300 duros. Quedaven declarats «cabecillas», entre altres, Bartomeu Porredon (a) Ros d'Eroles; Manuel Ibáñez (a) Llarg de Copons; Benet Tristany, canonge de Girona; Boquica i Joan Balsachs (a) Mariscal de Biosca. Tenint en compte la qualitat de la majoria d'aquests personatges, el preu resultava irrisori.

En el número de L'ESQUELLA que vàrem dedicar a «La crema dels convents» explicàrem les barbaritats comeses pels carlins, especialment a Reus, on donaren motiu als fets de juliol del 1835. A fi d'any, el general Mina assetja el santuari de la Mare de Déu de l'Hort, prop de Sant Llorenç dels Piteus, ocupat pels carlins, i en saber-se a Barcelona que per cada canonada que disparaven els sitiadors, els carlins sacrificaven un dels molts presoners que tenien, una multitud excitada va invadir, la nit del 4 de gener del 1836, la Ciutadella i assassinà els presoners carlins que hi havia. Van

Els soldats de la Fe

córrer la mateixa sort els presos que es trobaven a les Drassanes, Canaletes i àdhuc alguns carlins ferits de l'Hospital Militar.

Girem-nos de l'altre cantó. Els carlins entren successivament a Solsona, Berga i altres poblacions. En vista de les atrocitats sense solta que cometien les colles carlistes, el Capità General nomena una Junta de Represàlies, la qual cosa fou com afegir llenya al foc. A la matinada del 16 de març de 1839, els carlins entren per sorpresa a Pons. Saquegen la vila, cremen els edificis i assassinen tothom que troben. Es salven només la guarnició i les famílies que havien pogut refugiar-se a l'església i al fort.

Es repeteix la terrorífica escena a Manlleu. S'hi veu la mà del Comte d'Espanya que comandava les tropes invasores. No es respecten dones ni criatures. Al cap de tres dies se'n varen anar, després d'haver-ho saquejat tot i d'haver incendiat totes les fàbriques i la major part de les cases.

El 27 de maig del 1839 es rendeix Ripoll després d'haver sofert tres salts i rebut tres mil trets de canó. Els carlins tingueren unes pèrdues enormes. Se'n venjaren cremant la vila, i assassinant sense distinció d'edat ni sexe. Moltes víctimes foren llançades de viu en viu dins les cases que cremaven. Després, el Comte d'Espanya, donant mostres d'un cinisme molt propi d'ell, volia justificar-se prenent fer creure que els ripollencs mateixos havien cremat llurs pròpies cases i que espontàniament s'havien ficat dins. Es repeteixen els crims a Camprodon, Moià i Sentmenat.

El 31 d'agost del 1839 es signa, a Vergara, el conveni entre Baldomer Espar-

tero i Rafael Marotó. Encara que molts carlins, els més exaltats, consideren una traïció aquest pacte i segueixen la lluita, la guerra dels set anys anava a les acaballes.

Els 23, 24 i 25 d'abril, els cristins guanyen a batalla de Perecamp, en la qual resultaren ferits el general carlista Sagarra i el general liberal Van-Halen.

Mort el Comte d'Espanya en les circumstàncies que expliquem en altre lloc,

el general Cabrera es posa al front de les ja desmoralitzades tropes carlistes de Catalunya. El 3 de juliol del 1840, el general Espartero s'apodera de Berga, que ocupava el general Cabrera. Aquest s'interna tres dies després a França, acompanyat dels generals Forcadell, Arnau, Polo i altres capitosts, uns 10.000 soldats i un crescut nombre de famílies. S'ha acabat el primer acte de la tragèdia.

Una escampada que, dissortadament no es va repetir gaire

Vida criminal i morí merescuda del Comte d'Espanya

Un dels personatges més odiosos dels molts que prodigaren la maldat en terres de Catalunya, fou, indiscutiblement, el cèlebre Carles d'Espagne o d'Espagnac, més conegut per Comte d'Espanya. Naturalment, per llei de fatalitat, per afinitat electiva o per allò que diuen els castellans de «Dios los cría y ellos se juntan», el Comte d'Espanya havia d'anar a raure al camp carlí.

Era d'origen francès i mentre uns diuen que va néixer a Foix l'any 1775, hi ha qui assegura que nasqué a Mallorca.

Dedicat a la carrera militar, que era la que més podia avenir-se amb el seu temperament, va combatre França contra la Revolució, i a favor de la monarquia de Lluís XVIè.

Molt s'ha dit i s'ha escrit del monstre Carles d'Espanya, tarat de bogeria; cas morbós d'un home veritablement extraordinari que es complaïa tant a brodar un acudit com en fer remeses de víctimes «a la eternidad», com deia fatuosament.

Dels diversos retrats morals i psicològics que s'han fet del funest Comte d'Espanya, el més just i ponderat és, segurament, el que descriu Joan Manryé i Flaquer, l'antic director del «Brusi», en els següents termes: «*Hombr*

extraordinario en el bien y en el mal, conjunto de cualidades contradictorias; hombre sagaz, osado, confiado y suspicaz, justiciero y déspota, generoso y mezquino; de grandes concepciones y de mi-

El Comte Carles d'Espanya

nuciosos detalles; feroz y humano, infatigable e indolente, terriblemente grave y ridículamente bufón; capaz de premiar exageradamente el menor servicio y de hacer traición a la más leal amistad; poco escrupuloso en los medios, poco considerado con las personas, mezcla de razón y de locura.»

Un altre historiador—Feliu R. Treserra—remarca que des que el Comte d'Espanya va començar la seva carrera pública fins el darrer dia de la seva vida fou objecte de contínues converses i comentaris dels qui el conegueren; àdhuc els mateixos que odiaven el seu comandament i foren víctimes del seu caràcter despòtic i arbitrari, semblava que estaven desitjosos que representés un paper distingit en l'escena política, baldament fos només que per a distreure el mal humor amb el seguit d'anècdotes a que donava motiu el seu geni extravagant.

Com ja és sabut, el Comte d'Espanya fou Capità general de Catalunya, en funcions de Virrei, per espai de cinc anys. No tenen fi ni compte les barbaritats que va cometre i que li feren guanyar-se una trista popularitat a costelles dels catalans.

El nomenament del Comte d'Espanya per al més alt comandament llavors de Catalunya, fou una broma sagnant i dia-

bòlica que ens féu Ferran VII.è com a present i deixalla del viatge que va realitzar a darreries de l'any 1827 per tal de veure si sufocava la rebel·lió dels «Malcontents». En efecte, ho aconseguí.

Hi ha qui sosté la teoria que, per un cas de mimetisme, succeeix que a la llarga els gossos arriben a semblar-se a llurs amos. Aquesta opinió, per original i estrambòtica que sigui, té un punt de certesa en tractar-se dels susdits personatges, puix que el Comte d'Espanya és exactament la contrafigura de Ferran VII.è amb l'avantatge per al Comte, que en els seus actes era més lleial i donava més la cara que el seu sobirà. Això dóna la mesura del que fou Ferran VII.è, el Desitjat!

Quan el rei va posar-nos aquest floc sabia prou bé la peça que ens regalava, car el Comte havia estat Cap de la seva Guàrdia. Interiorment es devia fer un panxó de riure en imaginar-se els vituperis de què ens faria objecte i, segurament, quan arribava a les oïdes reials qualsevulla facècia o maldat del seu favorit, devia experimentar un alleujament en els seus atacs de gota, mentre contraia, en una ganoyta grotesca i diabòlica, la fenomenal tarota i el mentó diforme.

Una de tantes accions abominables del Comte d'Espanya—no encertariem a triar la pitjor—fou la que realitzà a Tarraгона en ordenar que fossin penjats uns insurrectes del hàndol dels «apostòlics», malgrat d'haver-se acollit a l'indult decretat per Ferran VII.è. Això seria una salvatjada més, si no hagués estat agreujada per la circumstància que el Comte d'Espanya havia intervingut en la conspiració, i que veient la cosa en perill, ell mateix va denunciar-la i s'encarregà de sufocar-la a sang i a foc i, finalment, va portar a la forca els seus còmplices per la temença, potser, que algun dia descobrissin la seva traïdoria.

Secundat per personatges de la seva casta, com el fiscal Cantillon, Chaparro i Cuello, i amb l'ajut d'una policia de perdularis extrets en llur major part dels presidis, en tingué prou de simular una conspiració encaminada a restablir la Constitució de l'any 1812 per omplir les presons i donar carn a les forques de l'Esplanada. Les penalitats que sofrien els perseguits pel Comte d'Espanya són indescriptibles, i per a molts, la mort era un alliberament. Amb l'excusa, per exemple, de fer registres en els calabossos, hom treia sovint els presos a la intempèrie, completament despulats, i els deixava hores senceres a cel obert, tant si era a l'estiu com a l'hivern. No parlem ja de les execucions en massa, de les cordes de desterrats a Cuba o als presidis d'Àfrica, de les desaparicions misterioses, que de tot hi ha en ia llarga i miserable vida del qui havia d'acabar, per dret propi i mèrits reconeguts, essent nomenat Capità general dels carlins.

Al costat de la nota cruel, la ganoyta grotesca. Es complaia a fer tocar a les bandes militars la tonada d'una cançó que llavors estava en voga, anomenada «Las habas verdes». La seva presència a l'església era un espectacle: oïa missa agenollat i amb els braços en creu i quan havia de fer «sanctus» es colpejava terriblement el pit, com si piqués una porta, bo i esguardant a dreta i esquerra per tal d'observar l'efecte que produïa la

forma d'exterioritzar la seva devoció.

Són coneguts abastament els seus actes de manifesta bogeria, com el de desvetllar el seu fill fent sonar la banda de tambors a la vora del llit; el de condemnar la seva filla a fer de sentinella amb una escombra en el balcó del palau; el d'arrestar la pròpia muller per qualsevol deficiència domèstica, etc., etc.

Sotmesa una vegada a la censura una poesia inofensiva destinada al «Diario de Barcelona», escriví al marge de la mateixa la següent frase que revela tot un caràcter:

«Prohibo la impresión de esta *Oda*, alusiva a no sé qué, ni para qué, y, en su lugar, insértese algún artículo de agricultura, algún remedio para curar almorranas, dolor de muelas, callos y otras enfermedades que afligen a la humanidad, y no cosas inútiles.—Firmado y rubricado: Dr. Carolus, praesides ac militum praefectus.»

El més greu de tot no és pas el que feia aquest boig de mala mena; sinó que fos possible que pogués exercir lliurement la seva follia, amb consentiment dels de dalt i covarda submissió dels subalterns. Hi hagué, però, una excepció. El Tinent de Rei Manuel Breton, escriví, de Barcelona estant, al general Manuel Martínez de San Martín un llarg informe del qual transcrivim els següents paràgrafs:

«Don Carles Espingac, Espagnac o Espagne, i no Espanya, car fins en el seu cognom hi ha falsetat, de nació francesa i de naturalesa cafre, com ho demostra la barhàrie del seu caràcter, ha erigit en la malarada Catalunya, digna de millor sort, un «bajalat», en descrèdit del Govern del Rei nostre Senyor, en el qual no poden venerar aquells infeliços espanyols el benèfic pare dels seus pobles que admiren les altres províncies.

»La permanència del bàrbar Comte d'Espagne, a Catalunya, insulta la humanitat, ofèn la religió cristiana, cau en menyspreu de les lleis espanyoles, avorreix la mateixa virtut, fereix l'amor propi individual, excita l'odi provincial

i compromet a totes hores la tranquil·litat pública.

«Veurà, llavors, el públic un Capità general amb uniforme i faixa ballant «Las habas verdes» al front de la tropa, mentre els ajusticiats exhalen el darrer sospir; aquell mateix general que agenollat i posant els braços en creu davant la religiosa Reina Amàlia (q. a. C. s.) deixava caure amb estudiat descuit l'escapulari i els rosaris; apareixerà també embriac al Pla de Palau o bé fent guaitar un cavall del trompeta des del mirador del rei a presència de tota l'oficialitat d'una esquadra holandesa, en ridícula imitació de Pilat i Cal·lígula.»

Les queixes, encara que tard, van donar resultat, car la Reina Maria Cristina, encarregada dels negocis d'Estat per malaltia del seu espòs Ferran VII.è, va substituir el Comte d'Espanya, en el seu càrrec de Capità general de Catalunya, pel Tinent general Manuel Llauder, i ordenà al monstre que passés a l'illa de Mallorca a disposició reial.

A les tres de la tarda del 19 de desembre del 1832 va fer l'entrada a Barcelona, pel Portal de Sant Antoni, el nou Capità general. La guarnició estava formada fins a la casa Larrard, del carrer Ample, on, interinament, s'allotjaria el general Llauder.

Mentre el poble victorejaba el nou General, en el qual veia la fi dels suplicis a què l'havia sotmès el Comte d'Espanya, va arribar amb el seu cotxe per tal de complimentar el general Llauder. En adonar-se el poble de la seva presència, començà a apedregar-lo i a insultar-lo amb crits d'«Assassí dels catalans!», «lladre», «tigre», etc., i si la tropa no és amatent a protegir el Comte d'Espanya, aquest hauria anat segurament a sopar «a la eternidad», on ell havia enviat tanta gent.

Al cap de poc temps, a primers de fe-

Entrada dels carlins a Berga

El cadáver del Comte d'Espanya escopit pel Segre al Coll de Nargó

brer de l'any 1833, corre la notícia que el Comte d'Espanya s'havia escapat de Mallorca disfressat de criat d'un anglès, i s'havia refugiat a França.

Poc podien pensar-se els catalans que al cap de cinc anys havien de tornar a sofrir la presència del Comte d'Espanya, encara que no pogué venir mai a Barcelona, investit de l'alt càrrec de Comandant general de l'exèrcit carlí de Catalunya i President de la Junta del Principat. Devem a la *magnanimitat* (?) del pietós Carles Vè aquesta magnífica i impagable mostra de bona voluntat i estimació envers Catalunya.

Hi ha qui diu que Don Carles no estava decidit a conferir el comandament a un home que, com el Comte d'Espanya, havia de fer-lo quedar malament; la influència de les «camarilles» i a més la creença que la presència i actuació d'un temperament com el Comte d'Espanya havia de posar fi a les discòrdies i intrigues que minaven el carlisme a Catalunya, feren que el sinistre personatge pogués tornar a prosseguir les seves acreditades gestes, si bé, aquesta vegada, va deixar-hi la pell.

Va entrar a Catalunya el 1.º de juliol de 1838, al poble de Sant Llorenç dels Morunys. Fingint-se malalt o estant-ho, en realitat, es va fer portar en una lli-tera, i manifestà el seu desig d'anar, abans que tot, a resar a l'església. El temple era ple de gom a gom. El Comte va agenollar-se enmig del presbiteri; estigué una estona en oració i es donà, com de costum, terribles cops al pit, i de tant en tant deixava anar gemecs i sospirs. Després s'aixecà i, actuant com un perfecte comediant, va dir amb veu trèmula i els ulls enaiguats de llàgrimes que no podia dissimular l'emoció que experimentava en trobar-se novament entre els seus estimats (?) catalans i demanava que l'ajudessin a pregar Déu que continués afavorint-lo amb la seva gràcia.

Al cap de pocs dies arribava a Berga. De la seva intervenció en els esdeveniments que succeïren durant el seu comandament, creiem innecessari parlar-ne, car no acabariem mai i a més, no tenim la pretensió de fer una crònica de la guerra. Direm només que durant setze mesos va comandar les forces i la part de territori català dominat pels carlins. Feia burla d'ell mateix i del seu comandament, signant les ordres i comunicacions amb el títol estafolari de «*El Capitán general de los cuatro Reinos de Andalucía*». Segons ell, Berga, Caserres, Avià i Gironella eren les capitals d'aquests quatre regnes; i a una casa de pagès que féu fortificar prop de Caserres, va batejar-la amb el nom d'«Alhambra».

El curiós del cas és que malgrat els antecedents i de la conducta del Comte d'Espanya, hi havia qui el trobava fluix i massa liberal.

En el vesper carlista de Catalunya, bullia una fracció d'intransigents, que eren anomenats el partit dels *furibunds*, perquè el seu sistema era el de sang i extermini. Altres en deien el «partit universitari» car, encara que semblava mentida, fou fundat per diferents individus de la Universitat de Cervera, amb el seu Rector al cap, els mateixos, potser, que havien condemnat anys enrera «la funesta mania de discurrir».

Aquest partit o fracció, que exercia una influència preponderant en el carlisme català, fou el que havia d'acabar amb el Comte d'Espanya, titllant-lo d'haver-se venut a la causa liberal. De moment, aconseguiren que Carles Vè el destituís del càrrec.

La Junta del Principat havia decidit celebrar les sessions a Avià, en lloc de Berga, com havia vingut fent-ho. El 26 d'octubre del 1839 es presenta el Comte d'Espanya a la rectoria d'Avià on estava reunida la Junta. Mentrestant, surt un vocal i dona ordre a l'escorta del

Comte que es retirin i s'allotgin a les cases del poble. Només resta la guàrdia de la Junta, prèviament ensinestrada. Dos individus s'apoderen del Comte i mentre l'un li tapa la boca, l'altre li acarra una pistola. En aquesta positura, se li comunica l'ordre de D. Carles per la qual se'l desposseïa del comandament. Li ordenen que entregui l'espasa, i en protestar el Comte d'aquesta conducta brutal, d'un cop de puny al cap el fan caure sense sentits.

El fan muntar després a cavall d'un matxo, escortat pels vocals de la Junta Jacint Orteu, Mateu Sampons i Narcís Ferrer, els dos individus que l'empresonaren a la rectoria d'Avià i un escamot de Mossos d'esquadra addictes a la Junta. Aquella mateixa nit arribaren a l'Hostal de la Ribera, de Llinars, des d'on tornaren a Avià els vocals Orteu i Sampons, i restà Narcís Ferrer encarregat de la conducció del Comte d'Espanya. Fou portat cap a Oden, passant per la muntanya. Abans d'arribar a can Call fou despullat de l'uniforme. D'Oden va ésser traslladat a can Caselles, d'Organyà. Per fi, després d'uns dies cruels en el transcurs dels quals el Comte rebé tota mena d'insults i hagué de sofrir al seu torn els més horribles turments i martiris, a les nou de la nit del 1.º de novembre del 1839, fou tret de can Caselles i en arribar al pont de l'Espia, un li disparà un tret i l'altra li clava una punyalada; li lligaren una corda al coll amb una pedra i el llençaren daltabaix del pont.

Els complicats en la mort del Comte d'Espanya cregueren que l'assassinat no deixaria rastres i que podien donar a entendre que havia fugit cap a França. El destí havia preparat les coses d'una altra manera. El dia 4 novembre les aigües del Segre llençaren un cadàver a la platgeta que forma el riu entre el Coll de Nargó i l'hostal dels Esplovins. Els primers que el veieren l'identificaren tot seguit: es tractava del Comte d'Espanya.

La fatalitat va fer que el Comte d'Espanya morís a mans d'assasins com ell mateix, com si volgués evitar al poble la repugnància d'haver de fer algun dia justícia donant la mort al dèspota que es complaïa a fer mal, sense respectar res ni ningú.

En la proclama que el Comte d'Espanya va adreçar a la vila de Ripoll el 8 de maig del 1839, en apoderar-se de la població, deia: «*La justicia de Dios, que aunque a veces lenta, es siempre segura, ha pesado sobre la villa de Ripoll, morada de corrupción, en donde residía una secta destructora de los altares y los reyes...*»

Qui havia de dir-li que al cap de mig any escàs, la justícia que ell invocava es giraria contra ell i que les campanes que anunciaven la vetlla dels Morts començaren a brandar quan el cos del Comte queia en la gorja ferèstega del Segre!

Ramon Cabrera i Grinyó Tigre que va morir tranquil·lament al llit

El Carlisme guerrer ha tingut dues grans figures, dins del seu gènere, que feien tremolar la terra que trepitjaven les quals, a través del sedàs del temps, se'ns presenten amb una mena d'aurèola romàntica i llegendària. Ens referim als generals Tomàs Zumalacàrregui i Ramon Cabrera, els quals, cadascú en el seu radi d'acció, donaren un innegable prestigi militar—només que militar—a la carlinada.

Zumalacàrregui, cabdill dels exèrcits del Nord, tenia fama, segurament ben merescuda, d'ésser un gran estrateg i en quan a barbaritats, el promig no depassa gaire del marge discrecional que hom acostuma a concedir amb liberalitat als energúmens que s'imposen la missió de treure les coses de polleguera.

Zumalacàrregui era un home senzill, sobri i intel·ligent, emmatzinat per la dèria absolutista. Mestre en arts de guerra, matava i destruïa perquè aquest era el seu ofici. S'exposava a les conseqüències i si s'hagués trobat a l'altra banda de barricada, hauria actuat de la mateixa manera. Fet i fet, els liberals Espartero i Zurbano, per exemple, resultaren més bandarres que Zumalacàrregui.

Els reis acostumen a tractar malament els qui millor els serveix i els reis de pacotilla, com ho són els de la dinastia carlista, encara més. Carles Vè i la seva quadrilla de cortisans de via estreta van matar amb desprecis i picades a Zumalacàrregui, l'únic que estigué a punt d'entronitzar el pretendent a Madrid.

Cabrera fou una altra cosa. Si Zumalacàrregui representava, en el camp carlista, la ciència i la teoria, el català Ramon Cabrera era la intuïció genial, la improvisació gairebé sempre afortunada. Zumalacàrregui calculava i Cabrera es llançava coratjosament a la ventura. El cabdill basc tenia molt de Napoleó; el tigre del Mestrat podia dir-se de tu amb Joan Prim, com a militar i com a polític. Les idees resten de banda.

Cabrera va servir lleialment els qui ell creia els seus reis més del que aquests no es mereixien. No va consentir, però, que ningú li prengués el pèl i en hora oportuna va saber engegar al botavant el Carles de tanda que volia que li traqués les castanyes del foc.

Ramon Cabrera i Grinyó, nat a Tortosa el 27 de desembre de 1806, va decantar-se per la carrera eclesiàstica. Segurament, mentre estudiava al Seminari, degué meditar sobre la manera més eficaç de conduir les ànimes a la glòria celestial. Posat a escollir entre la persuasió i l'acció directa, va triar aquesta darrera. Per cada ànima que els sermons portessin al cel, ell a trets n'hi enviaria unes quantes dotzenes. Tan bon punt va presentar-se l'avinentosa, va deixar les aules escolars per la jungla carlista que li oferia un bé de Déu de possibilitats. Això s'esqueia el 15 de novembre de 1833. Incorporat com a simple voluntari al batalló de Vinaroç, va rebre el baptisme de foc en una acció lliurada prop de Morella, i hom conta que fou tant el seu pànic en acarar-se per primera vegada

amb les realitats de la guerra, que va ajupir-se en sentir xiular les bales. Va jurar que no li passaria mai més i a fe de Déu que va complir la seva paraula.

No tenia pietat a l'enemic i com si estés convençut que la Providència el feia invulnerable, es llançava cegament al combat com una mena de Sant Jaume tortosí, amb fesomia felina, muntat en un magnífic cavall blanc i embocallat amb una capa blanca amb gires vermelles. Fou ferit greument diverses vegades. Quan s'esqueia, lluitava cos a cos. Esti-

Ramon Cabrera i Grinyó

gué a punt d'ésser presoner en diverses ocasions i sempre pogué escapar-se. Conten que una vegada, a Arèvalo de la Sierra, féu front ell sol a 15 ó 20 enemics i aconseguí fer-se escapol malgrat de rebre un cop de baioneta en una cama, un cop de sabre a l'espatlla, un tret a la cuixa i una terrible culatada que el féu rodar per la carretera.

Diuen que en certa ocasió fou atrapat un capellà incorporat al Quarter general de Cabrera mentre tirava un substància estranya a l'olla de la cuina del cabdill. Assabentat el general del fet, va convidar a dinar el sacerdot, que es desfeia en excuses per tal d'eludir les greus conseqüències del compromís. En vista de l'obstinació del capellà, Cabrera va dir-li que li engegaria un tret si no menjava primer que ell. El criminal, una mena de criminal menys franc que Cabrera, va empassar-se a la força unes quantes cullerades i morí de les metzines, no sense haver confessat abans la seva culpa.

Tot això donava un prestigi enorme al general Cabrera, que era considerat per la gent senzilla com un personatge sobrenatural. Els seus enemics perden la serenitat i en voler ferir-lo en el més íntim, varen aixecar-li el pedestal que li mancava bo i donant-li pretext per continuar i acréixer les seves caceres d'hommes.

El general Nogueres va cometre la infàmia i la inqualificable estupidesa de fer afusellar la mare de Ramon Cabrera, la velleta Anna Maria Rosa Grinyó, i es conta que en arribar a Cabrera la notícia

de l'assassinat, va jurar que la sang pujaria fins al cim de les muntanyes més altes. El primer acte de venjança per la mort iniqua de la seva mare fou l'afusellament de quatre dames que seivava com a hostesses a Vallderoures. Semblava que amb aquesta rèplica excessiva de barbàrie n'hi havia prou per a satisfer la legítima indignació, com a bon fill, de Cabrera. No fou així. Ell que no havia tingut cap escrúpol en fer orfes i vídues ni en deixar pares sense fills, sacrificats en holocaust de la santíssima trinitat de Déu, Pàtria i Rei, va explotar abusivament la memòria de la trista fi de la seva mare i la compassió que això despertava en el poble.

Dos episodis ferèstegament salvatges ofeguen amb sang el record del general dels carlins, no els únics sinó els que resalten dels altres per llur enormitat.

Arribà a coneixement de Ramon Cabrera que dues companyies del regiment de Ceuta que es trobaven al poble d'Alcotas es divertien simulant el seu enterament. Cabrera, adreçant-se als seus oficials els digué: «Estaria bé que l'enterrat enterrés als qui l'enterren. Ja que s'entretenen cantant-me les absoltes, serà qüestió de demostrar-los que encara sóc viu.» Va fer 145 presoners i disposà que els afusellessin, sense que sentís cap escrúpol de consciència. El mateix que féu la delació, que era sacerdot, va confessar-los a l'hora del suplici.

Cabrera, amb el seu exèrcit, s'enamminava a València, ciutat que no va poder prendre, i va aturar-se a Burjasot, a les envistes de la capital desitjada. A iniciativa de part de l'oficialitat s'improvissà un àpat colossal del qual havien de participar classes i tropa. Es féu la festa a l'aire lliure, a la part alta de la població, i res no hi va mancar, perquè el que havia començat en un substanciós i abundant dinar acabés en una frenètica bacanal. Els menjars anaven en doina, el vi a dojo i les sangs de la soldadesca, ja prou enardides, s'encengueren en el paroxisme del desenfrenament dels sentits. Cabrera, que no havia intervingut en l'organització de la festa ni prengué part en l'orgia, deixava fer. Qui sap si en intentar posar fre a la disbauxa la seva autoritat hauria estat desobeïda per primera vegada i potser per sempre! Per això Cabrera, en aquella tarda, no negava res als seus soldats.

Tres dies abans, els carlins havien copat a Bunyol part de la divisió que comandava Creuet, i els presoners els acompanyaren a Burjasot, sense sospitar la trista fi que els esperava. De sobte, retruny una descàrrega junt a la tanca del cementiri. Cauen vint cadàvers. Segueixen les execucions i ben aviat no resta cap presoner viu. Tot plegat, àpat i afusellament, fou amenitzat per la música del Regiment primer de Tortosa.

Com que aquest fet ha estat desmentit o desvirtuat pels qui volen vetllar per l'honor militar dels carlins, cal només que un hom doni un tomb per Burjasot i n'hi explicaran de crespes.

Cabrera, com tots els homes d'acció cort de consellers, prelats i paràsits adnotables del Carlisme, menyspreava la

ministratius que acompanyava el Quarter reial, els quals, amb llurs iniciatives i entrebanc influïen en les decisions del diem-ne rei i desbarataven sovint els plans i guanys dels cabdills. Gràcies a les intromissions i a les oficiositats dels consellers àulics, va fracassar un intent que Cabrera havia planejat per avançar ràpidament cap a Madrid i donar un cop de mà. Es repetí el cas de Zumalacàrrégui, i Cabrera tampoc no fou escoltat. De totes maneres, en una marxa sobre la Cort, les forces de Ramon Cabrera van arribar el 12 de setembre de 1837 a Vallecas, és a dir, a les portes de Madrid, però Carles va donar ordre de recular. Cabrera estava indignat i no pogué estar-se de dir a Carle Vè que si ell hagués tingut el comandament suprem de l'exèrcit, el primer que hauria fet era afusellar la munió d'aduladors i d'hipòcrites místics que pul.lulaven a l'entorn del rei. Cabrera no podia sofrir que els clergues es barreassin en afers de guerra i sempre que pogué va abstenir-se d'encarregar missions militars a capellans trabucaires.

Ramon Cabrera féu tota la guerra dels set anys fins a l'acabament i la dels «matiners» dels anys 1846 al 1849. Després d'aquestes llargues i penoses campanyes, va establir-se definitivament a Anglaterra. El 27 de maig de 1850 va amullerarse a Londres amb una distingida i opulenta dama protestant, pertanyent a l'alta aristocràcia anglesa. A l'any 1854 va adquirir una magnífica propietat a Windsor, en la qual residència féu una vida de príncep i de repós ben guanyat, fins a la seva mort.

El canvi d'aires li va fer capgirar les idees i aprengué a tenir un concepte clar i mesurat de les coses, com a contracop als seus arravataments apassionats d'abans. El contacte amb la civilització britànica i l'ambient de tolerància en què va haver de conviure, convertiren el tigre indòmit en un «gentleman», si bé no va perdre el costum de renegar com un oriol i de ficar-se amb males paraules amb totes les potestats del cel i de la terra.

Quan el que havia d'anomenar-se Car-

les VIIè, va ficar-se al cap la dèria de fer la felicitat dels espanyols, convertint de nou la que ell deia que era la seva idolatrada en una mar de sang, cuità de prendre consell de Cabrera, el qual, a les primeres de canvi, va prendre ben bé la mida dels punts que calçava el minyó i va engegar-lo, simplement, a fregar.

Van arribar a empipar-lo tant que àdhuc redactà un programa polític, que els carlins fanàtics van trobar massa liberal, i s'avingué a ésser com una mena de cap honorari i assessor experimentat. Amb tot, el rompiment fort i irreparable amb don Carles esdevingué l'any 1870, i Cabrera no va estar-se de fer-ho públic. A més de l'opinió despectiva que tenia Cabrera del nou pretendent, no li mereixien pas gens de confiança els peixos grossos del carlisme. Així ho manifestà, amb la seva franquesa brutal, amb aquests mots dignes d'esculpir-se: «*Les persones que volten don Carles estan quasi totes desacreditades en el maneig particular de llurs interessos privats. No tinc cap confiança amb els qui haurien d'ajudar-nos a recaptar cabals, puix que em consta que serveixen per a tot, menys per a la causa.*»

El tro final va donar-lo Ramon Cabrera l'11 de març del 1875 en reconèixer solemniament la monarquia d'Alfons XII, segons consta en acta signada en París, a l'Hotel Mirabeau, de la rue de la Paix, amb la qual cosa va trencar definitivament els vincles que poguessin unir-lo encara a la comunió tradicionalista.

Llàstima de sang vessada, d'heroïsmes inútil i de sacrificis cruentos per a acabar amb un acatament als mateixos que havia combatut! Es clar que hi ha l'atenuant que quan Cabrera feia guerra hi havia motes probabilitats de guany. En canvi, quan els tradicionalistes de Carles VIIè es llançaren a la brega, Cabrera veié, amb clara visió, que el triomf era impossible perquè hi havia un ambient internacional que era hostil a les idees i als procediments del carlisme.

El record de Ramon Cabrera serà sempre execrat pels seus instints sanguinaris i pel refinament sàdic de crueldat:

que va demostrar en el llarg curs de la seva vida militar. Esguardat a distància, en la perspectiva del temps, la seva figura té certa grandesa maligna i no repugna tant, malgrat tot, com el Comte d'Espanya. I això que, comptat i debatut, si el Comte d'Espanya i Ramon Cabrera haguessin passat comptes, com Don Juan Tèndrio i Luis Mejía, de les malifetes comeses per l'un i l'altre, segurament que el nombre de víctimes immolades per Cabrera hauria ultrapassat de molt el de les trameses «a la eternidad» pel tristament cèlebre Comte. Entre els dos generals hi havia una diferència remarcable: Cabrera feria, occia i destroçava a la vista de tothom i s'exposava ell mateix tots els dies i a cada moment. El Comte d'Espanya anava a la quieta, operava a l'obra i intentava dissimular els seus crims amb un nyeu-nyeu hipòcrita.

Ja hem vist la trista fi, per bé que merecudada, que tingué el Comte d'Espanya. Dissortadament per a ell, no pogué dir aquelles paraules cíniques que va pronunciar Narvèez moments abans de la seva mort: que «no tenia enemics als quals pogués perdonar, car abans ja els havia fet afusellar tots.» El Comte d'Espanya fou devorat pel mateix monstre que havia criat.

Ramon Cabrera, en canvi, va morir pacíficament al llit, voltat de la seva família, després d'haver pogut fer bugada espiritual per tal de poder presentar-se ben net de culpa a la presència del Déu Pare per a recollir el tros de glòria celestial que li pertoca, i per a ostentar els títols d'home acabalat, Capità general dels Exèrcits d'Espanya, Comte de Morella i Marquès del Ter.

L'auca de rodolins dedicada a comentar la vida del cabdill carlí, ja ho preveia:

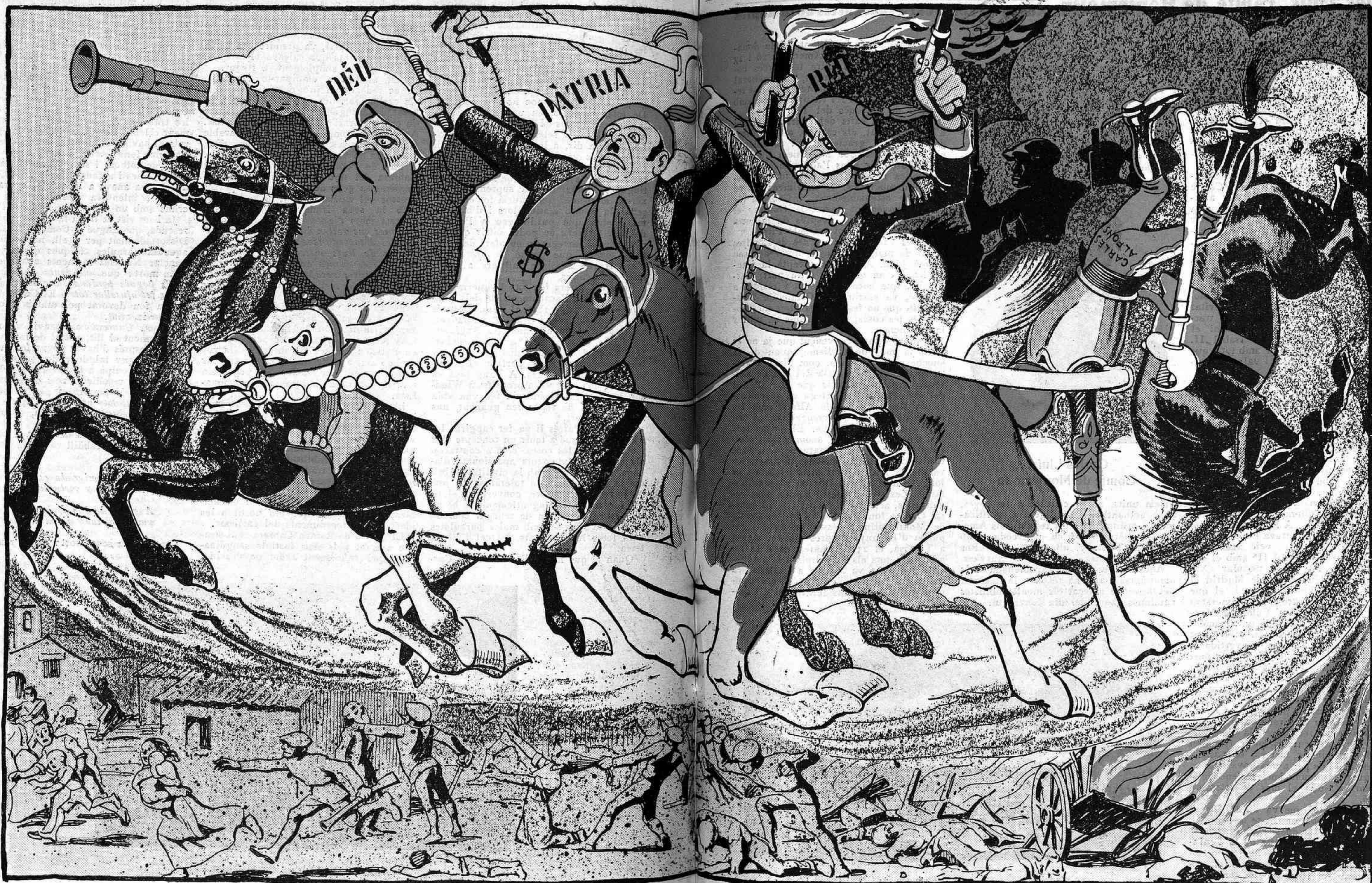
*Toma el emigrado esposa
joven, rica y virtuosa.*

*A gozar de paz dichosa,
vuelve al lado de su esposa*

Data de la seva mort: 24 de maig de l'any 1877.

Bacanal i matances de Burjasot

Els quatre genets de l'Apocalipsi carlí. - El que fa quatre ha anat de corcoll abans d'hora

Carles Lluís, Comte de Montemolín, cèlebre a Londres i a Sant Carles de la Ràpita

Després dels èxits negatius de la guerra dels set anys i al cap d'una llarga temporada de pregona meditació sobre la fragilitat de les vanitats mundanals, el titulat Carles Vè. va abdicar el 18 de maig del 1845 a favor del seu fill primogènit Carles Lluís Maria de Borbó i de Bragança, nat a Madrid el 31 de gener de l'any 1818. El nou pretendent va acceptar l'alternativa, prengué el nom de Comte de Montemolín i es disposà a provar fortuna.

Per un seguit de circumstàncies excepcionals, la vida i actuació del Comte de Montemolín, així com els dos alçaments insurreccionals que es feren sota el seu patronatge, revestiren un caràcter tan singular que adquiriren un relleu extraordinari en la història d'aquells fets.

Jaumes Balmes havia tingut la idea de posar fi a les discòrdies dinàstiques per mitjà d'una combinació ben senzilla que molt sovint ha estat posada en pràctica en la vida comercial, o sigui la de fusionar les parts contendents per tal d'evitar els estralls de la competència. Es tractava, doncs, d'unir pel matrimoni el Comte de Montemolín amb Isabel II. Aquest intent no va reeixir amb tot i que comptava amb nombrosos i valuosos partidaris en ambdues parts.

El Comte de Montemolín s'havia guanyat moltes simpaties entre els més poderosos elements de l'aristocràcia anglesa. La presència de Carles Lluís en els centres londinencs era rebuda amb cordialitat i simpatia. Era el noi mimat dels clubs i dels salons. La seva popularitat a Londres no tenia gaires precedents. El carlisme, els pretendents en l'exili, les gestes dels cabdills, els episodis de la lluita, tenien, de fora estant, el prestigi d'una epopeia romàntica, sobretot per als anglesos que consideraven Espanya com un país de llegenda. A l'admiració francament amistosa s'ajuntava la conveniència política. Anglaterra veïé amb mals ulls el casament d'Isabel II^a amb el seu cosí Francesc d'Assís, el popular «Xacó», tant, que féu retirar de Madrid el seu ambaixador Lord Bulwer i, el que és més greu, el ministre Lord Palmerston es posà en relació amb el Comte de Montemolín a fi de proposar-li un alçament carlí a base del casament del pretendent amb una princesa anglesa, convertida al catolicisme, i el reconeixement, per part dels carlins, dels fets consumats de la Constitució del 1837. Anglaterra, en canvi, cobriria un important emprèstit carlí i facilitaria les armes i municions que fossin necessàries. El projecte no va passar endavant, car els prohoms carlins no van avenir-se a reconèixer la Constitució del 1837. Els carlins, però, trobaren a Anglaterra diners, armes, simpatia i totes les facilitats per a una nova guerra, i en aquestes circumstàncies s'encengué novament la lluita el mes de setembre del 1846.

Aquesta guerra, que va durar fins el maig del 1849, pot ben dir-se que fou un moviment localitzat quasi exclusivament a Catalunya, car a la resta de la Península la campanya montemolinista no tingué èxit. Es que a Catalunya hi havia un fort malestar i un pregona sentiment d'hostilitat contra el Govern i fou apro-

fitada la primera avinentesa, en aquest cas l'alçament dels carlins, per manifestar-se contra el nou sistema de contribucions, l'intent de lleves, el lliure canvi i tantes altres disposicions que des de Madrid venien a ferir el sentiments i els interessos dels catalans.

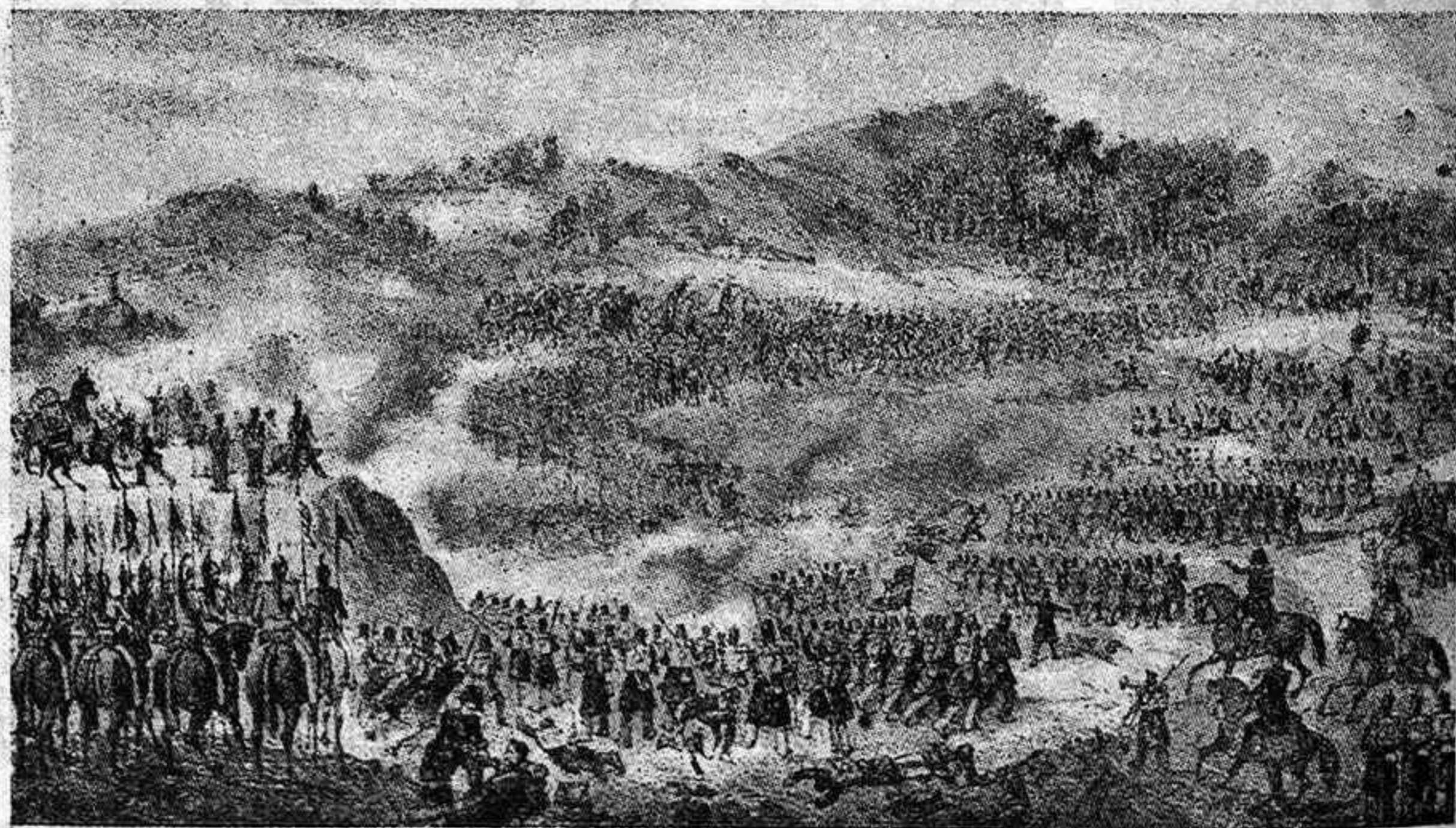
Per això va esdevenir el fet insòlit i extraordinari, que no havia de repetir-se fins la Solidaritat Catalana en l'any 1907, de lluitar plegats carlins i republicans contra el poder constituït. Així

Carles Lluís,
Comte de Montemolín

veiem units, anant cadascú a les seves, però actuant en intel·ligència, políticament i militarment, els republicans Ameller, Ballera, Baldrich i Escoda, amb Cabrera, Tristany, «Boquica» i el «Ros d'Eroles», contra la tirania de Narvèez.

Aquesta guerra fou anomenada dels «matiners» i així ha restat a la història, per haver-se aixecat els montemolinistes catalans abans del dia convingut.

26 i 27 gener 1849.—La batalla del Pasteral

La batalla més important fou la donada al Pasteral, prop d'Amer, els 26 i 27 de gener del 1849 entre les forces comandades, respectivament, pel general Nouvilas i el general Cabrera. Aquest resultat ferit i el seu rei va premiar-lo amb el títol de Marquès del Ter.

Malgrat els èxits dels partits aliats i d'haver arribat, els carlins, a les portes de Barcelona, gràcies a una col·laboració republicana que no creiem que hagués d'afavorir gens l'adveniment de la República ni el triomf dels ideals liberals i democràtics, el moviment es va desinflar ostensiblement, i Cabrera va creure convenient passar la frontera el 23 d'abril del 1849, després de la forta batalla de Sant Llorenç dels Piteus.

Carles VIè. va abdicar des de Londres el 30 de maig de 1849 a favor del seu germà Joan. Aquest no acceptà la francesilla, i com que, per altra part, Carles Vè. que encara era viu i residia a Trieste, va escriure al Comte de Montemolín que no fes rucades i que no compliqués les coses, Carles Lluís va retirar la renúncia.

Tothom estava convençut que ja no es parlaria més de carlisme, quan de la «noche a la mañana», com diria Toresky en llenguatge català del seu ús personal, arriba la notícia que el 2 d'abril del 1860 el general Ortega va desembarcar a les platges dels Alfacs amb les tropes de Balears que comandava, al crit de «Visca Carles VIè.». El pretendent i el seu germà Ferran, acompanyats d'alguns personatges, compareguren a Sant Carles de la Ràpita en dues tartanes. No va passar res. El moviment esclatà i es fongué en el mateix lloc on va manifestar-se. Les tropes que hi havien anat enganyades, aclamaren Isabel II^a. El general Ortega fou afusellat el 18 i el Comte de Montemolín va ésser detingut i expulsat d'Espanya després d'haver signat a Tortosa, el 23 del mateix mes, la renúncia de tots els seus drets a la corona. Tan bon punt va arribar a Colònia, va manifestar que es desdeïa del seu compromís i que es considerava rei d'Espanya...

Facècies i desventures de Carles Maria dels Dolors, conegut vulgarment per Carles VIIe

Arribem als temps moderns del carlisme, l'època de menys grandesa de la causa tradicionalista, caracteritzada per la mediocritat dels seus homes i la davallada moral de llur prestigi. Llegint només les obres històriques i de comentari que han publicat els mateixos carlins, n'hi hauria prou per a fer la dissecció d'un partit que ha dessagnat i empobrit el país, sense que hagi aportat cap idea renovadora. La major part de les dades que figuren en aquest article les hem extretes d'autors carlins o de procedència carlista, la qual cosa fem públic perquè si el nostre tarannà ens porta a esguardar certs moviments polítics en un caire faceciós, tenim l'orgull de voler jugar net.

El Carles de Borbó que hem conegut es prestava, per la seva figura imponent i fotogràfica, a l'admiració popular i a la sàtira. Tenia una magnífica estampa, decorativa i pomposa, però quant a talent i a intel·ligència, el més calent era a l'aigüera. Semblava escrita a posta per a ell la famosa faula:

*Hermosa es su cabeza,
pero sin sesos.*

Carles Maria dels Dolors va néixer el 30 de març del 1848. El seu pare Joan de Borbó, fill de Carles V^e, era un esperit volterrià que es mofava del tradicionalisme i de les seves pretensions. I com que, per altra part, no podia veure ni en pintura frares ni capellans, no cal dir que era el menys indicat per a encarnar els principis político-religiosos del carlisme, amb els quals s'havia fet incompatible. Tant és així que li calgué separar-se de la seva muller, aferrada a les velles idees, i els fills Carles i Alfons restaren en companyia de la seva mare.

El Comte de Rodezno explica que Don Carles va manifestar, des de la seva infantesa, un caràcter ardent i apassionat per les glòries militars. Tenia només nou anys quan en un convit amb el qual Pius va voler obsequiar la família de Don Carles, ordenà que servissin un gelat en forma d'elm i espasa a Don Carles.

Els herois que li trastornaven més la imaginació foren Jaume el Conquistador, el Cid i Guzman «el Bueno». Efectivament, en el curs de la seva vida va procurar emular les aficions amatòries del nostre rei Jaume I i no tingué cap escrúpol en sacrificar, com Guzman «el Bueno» els seus propis fills, no pas a la pàtria, sinó als seus capricis.

No cal dir que la seva constant preocupació fou de reprendre les campanyes guerreres començades pel seu avi i seguides amb tan poca ventura pel seu oncle, i va aprofitar l'avinentsa dels esdeveniments que es produïen a Espanya com a preludi de la revolució de setembre del 1868.

La primera cosa que va realitzar fou escriure el 1866 la següent lletra al seu pare D. Joan: «El partido carlista exige, con justa razón, saber quién es hoy su jefe; y si usted, renunciando a sus derechos, no quiere serlo, yo lo soy desde este momento.» El seu pare no va tenir a bé contestar-li.

Mentrestant, volgué posar-se en contacte amb el general Cabrera, i li demanà consells i ajut, car confiava que el vell cabdill havia de posar-se al front de les tropes de la nova guerra. La primera vegada que D. Carles va veure Cabrera fou a Insbruck, i tot seguit el general va fer-se càrrec de la mediocritat, buidor i manca absoluta de talent polític del flamant pretendent. Amb aquest home, va pensar Cabrera, no anirem enlloc.

Segons el mateix Comte de Rodezno, personatge carlí més amunt esmentat, en una conferència celebrada a Londres el 20 de juliol del 1868, es diu que Cabrera va desfogar-se en penjaments contra Don Carles i el seu partit, manifestant que mai no es sacrificarà per una causa que considerava ja dolenta i injusta.

El destronament d'Isabel II^a i els fets que el succeïren, van animar l'esperança dels mantenidors del foc sagrat del carlisme, car llavors, com passa ara, els elements reaccionaris i àdhuc els isabelins derrotats i decebutos imaginaren constituir una pinya que s'afrontés amb el poder revolucionari. El centre d'aquesta conspiració radicava en Don Carles.

Davant d'aquestes circumstàncies, el 3 d'octubre del 1868, Don Joan abdica a favor del seu fill Don Carles i aquest s'apressa a comunicar-ho a les Cancelleries estrangeres i a oferir-se en tot i per tot en el seu paper de pretendent. Uns contestaren per cortesia. Altres no digueren res. Anglaterra, en la seva resposta, va emprar termes despectius i hom diu que àdhuc poc cortesos. L'únic que veié el cel obert fou el Sant Pare, el

Carles Maria dels Dolors
i el seu gos

qual va adreçar a Don Carles una llarga i afectuosa lletra autògrafa en la qual li desitjava força sort i prosperitat en la croada que anava a emprendre en bé d'Espanya i, sobretot, de l'Església.

El tacte diplomàtic i la discreció de Don Carles, a més d'això exposat, va manifestar-se d'una manera grotesca i sorollosa en l'incident que anem a reportar. Davant la imminència de la guerra de França amb Prússia, Don Carles va demanar un lloc a l'exèrcit francès per seguir les operacions. Napoleó III va contestar-li que no solament no podia acceptar el seu oferiment, sinó que es veia obligat, per indicació del Govern de Madrid, a pregar-li que volgués sortir de París dins el curt terme de 24 hores. D. Carles va respondre que, malgrat tot, no se n'aniria de França. I per afermar la seva decisió, va assistir aquella nit a diversos teatres i salons aristòcrates, per tal de fer-se veure i provocar un conflicte. A l'endemà, dos agents de policia l'acompanyaren simplement a l'estació i l'obligaren a prendre el tren cap a Suïssa.

Don Carles tenia el do lamentable de creure el primer pelagats que l'afalagava i de rebutjar el consell dels qui s'atrevien a fer-li objeccions sobre les seves «lluminoses» pensades. Per això, com diu un altre carlí de llinatge, el senyor Joaquim de Bolós i Saderra, Don Carles estava voltat de personatges dubtosos i mediocres i semblava que hi hagués algú interessat a apartar-lo dels seus més vells i lleials servidors.

Ja hem parlat del seu sorollós i sensacional rompiment amb el general Cabrera. Una vegada, mentre Don Carles s'estava gronxant en un trapezi del jardí, va dir, en conversa amb alguns amics, que el dia del seu triomf el primer que faria seria afusellar Cabrera. Un dels que ho havien escoltat s'apressà a comunicar-ho al general. La muller de Cabrera va poder obtenir un tros d'escorça d'un dels arbres dels quals penjava el trapezi i va col·locar-lo en un marc d'argent, damunt la taula del despatx del seu espòs per tal que aquest no oblidés mai els *bons desigs* del seu sobirà.

Aparisi i Guijarro, després d'una entrevista molt violenta amb Don Carles, celebrada el 4 de maig del 1870, li féu saber que es despedia d'ell fins a l'eternitat.

Nocedal, en una lletra adreçada el 4 de març del 1876, després del desastre de la guerra carlista, a Ceferí Suárez Bravo, deia: «*Estoy con él (amb Don Carles) indignado, no porque no ha triunfado, sino porque no ha muerto...*»

Després d'haver perdut la guerra es desfeia encara a fer fatxenderies. Contestava un manifest d'Alfons XIIe, amb els següents termes: «...Jefe de la augusta familia de Borbón en España, contemplo con honda pena la actitud de mi primo Alfonso... Sin embargo, no protesto; que ni mi dignidad ni la de mi ejército permiten otras protestas que las formuladas por las bocas de los cañones.»

La vida privada de Carles VIIe fou

escandalosa i va fornir durant molts anys material abundós a la premsa satírica i als enemics del carlisme. Els carlins de bona fe veien amb pena la vida crapulosa que portava el cap del partit la qual anava accentuant a mesura que s'anava fent vell. El seu historiador Comte de Rodezno, al qual ens havem referit tantes vegades, diu el següent: «Quan es va mullerar per segona vegada (feia tot just quinze mesos que se li havia mort la seva primera esposa Margarida), Carles VIIè. malgrat comptar solament 47 anys es trobava envellit per la intensitat de la seva vida. La seva dona (Maria Berta de Rohan), més jove que ell, va apoderar-se de la seva voluntat, i com que no sentia el carlisme, la seva influència va ésser funesta, sota el punt de vista d'un carlí. Els seus fills arribaren a avorrir-lo. El seu hereu, Jaume, va allunyar-se del Loredan i visqué espiritualment divorciat del seu pare.»

Molts anys abans, el 1880, hi va haver un procés sensacional a Milà, que fou la liquidació moral de Carles VIIè. i féu més mal al carlisme que la pèrdua de deu batalles. Dos homes, el pretendent i el seu secretari, Don Carles i Boet, s'omplen mútuament d'oprobri i de vergonya. Don Carles va entaular una causa criminal contra Boet perquè pretenia que aquest li havia robat el Toisó d'or que va heretar del Duc de Mòdena. Boet respongué que Carles es trobava entrampat i sense diners per a sostenir les seves calaverades i que va encarregar-li la

venta del Toisó, per no donar un nou escàndol si el venia ell mateix.

La sorollosa causa, batejada amb el nom de «El procés de l'as d'oros», va acabar amb l'absolució de Boet i, realment, el condemnat davant la història fou Carles VIIè. al qual, el poble irreverent, motejava amb els noms de «Ters», «Rei de les húngares», «Carles Xapa», etc.

El que l'ex-capitost carlí Gamundi va dir del seu rei, no ens atrevim pas a estampar-ho, per propi respecte i pel que servem, malgrat tot, als nostres adversaris.

Per això va estranyar a tothom la indignació que es va apoderar de molts carlins més papistes que el papa, quan l'any 1909 va publicar-se un comentari en el diari «El Poble Català», en el número del 25 de juny, sobre Don Carles, en el qual no deia més ni menys que el que tothom sabia per boca de gent autoritzada del mateix partit.

Com a document històric transcrivim uns paràgrafs del susdit comentari periòdic que va moure tan rebombori vint-i-cinc anys enrera :

«Els darrers visitants del palau de Loredan conten que Don Carles de Borbó, duc sense ducat, rei sense corona, pare sense fills, vell sense respectes, passeja pels canals venecians un començ de bogeria. La medul·la, la seva medul·la, que tant es va electritzar en la fruïció principesca dels set pecats capitals, li talla la vida. Mor el príncep faune bellament per haver estimat massa. No te-

nia més que medul·la, no podia fer valer el cor perquè era cruel, ni el cervell perquè tenia el front massa estret, i com un rei bíblic, com un Baltasar, com un David sense psalms, visqué en eterna concubinatge. I això la medul·la no ho perdona.

»Daudet degué escriure els seus «Leis rois dans l'exil» pensant amb Don Carles de Borbó. Era un rei errant, a propòsit per a humoristes i músics de l'escola d'Offenbach. La seva barba llarga escauria en un cartell de traviates amanyagant un sàtir envellit. La seva llar es presta a punxants parlaments d'escriptors com ho farien Lavedan, o Rovetta. I més d'un autor pornogràfic trobaria abundants temes en aquest rei que tip de recollir flors en el jardí de Venus, guaita com els seus fills li regalen a les hores postremes episodis de contes de Boccaccio.»

Carles VIIè., al qual, en batejar-lo, li posaren no res menys que els noms de Carles Maria dels Dolors, Joan, Isidre, Josep, Francesc, Quirze, Antoni, Miquel, Gabriel i Rafael, va morir a Varesse el 18 de juliol de 1909.

A l'acte de l'enterrament, a Trieste, hom diu que el seu germà Alfons, actual pretendent en compte de participació amb l'altre Alfons, el XIIIè, va pronunciar aquestes paraules: «*Con la muerte de mi hermano, muere también el partido carlista.*» Com es veu, és costum de reis i d'aspirants a rei el canviar d'opinió segons el vent que bufa.

Carles VIIè arenge les seves tropes

Les cafrades de la tercera guerra. - 1872 - 1876

El partit carlista ha estat l'únic que ha pogut fer tres guerres formals, amb organització i disciplina militars, exèrcits uniformats, cabdills coratjosos i competents, armes i municions a dojo i comptant amb l'ajut internacional, ara d'unes

El capitost «Caga-raïms»

potències, ara d'unes altres i, malgrat tot, no ha pogut reeixir La seva patrona, la Immaculada Concepció, en els moments decisius se'ls ha girat d'espatlles. Això vol dir que la causa carlista, militarment parlant, està perduda.

Si el poble republicà hagués comptat amb els mitjans que els carlins pogueren emprar, ben inútilment, per a imposar el seu domini, no una ideologia inexistente, la república hauria cantat les absoltes a Ferran VIIè. Les masses revolucionàries de ciutat aixecaven de tant en tant barricades; però en els pobles, hom pagava ben cara la tutela del senyor rector i del monestir de la contrada. Malament, si resistien els cartins; pitjor, si feien obligada resistència als liberals. Havien de perdre sempre. El que no s'emportaven els uns, ho destruïen els altres. Els pobles i viles havien de témer igualment els qui se n'anaven i els qui venien.

La primera guerra fou una lluita desafortada entre les regalies monàrquiques i eclesiàstiques i les conquestes populars, impulsades per l'allau de la Revolució francesa. La campanya dels «matiners» pot posar-se quasi al marge del carlisme i va palesar les possibilitats de triomf del sentiment republicà i nebulosament catalanista de les generacions catalanes dels anys 1840 al 1855. La tercera guerra carlista—a la tercera va la vençuda—va significar la unió dels interessos creats en perill, l'exacerbació dels instints primaris—exercitats pel capellà rural i el cacic—i l'aiguabarreig de les castes amenaçades o castigades per la Revolució de setembre, el regnat d'Amadeu i més tard la instauració de la República.

Mentre els potentats, els senyors canons i la ramada llanuda van témer els progressos del nou règim, van arreglarse com un sol home sota les banderes de Carles VIIè. Tan bon punt albiraren les possibilitats d'una restauració de l'estat de coses a l'ombra del qual havien anat fent la viu-viu, es desampallegaren dels carlins i van deixar que es coguessin en la pròpia salsa. D'aquesta desmo-

ralització inicial entre els aprofitadors i els qui treïen les castanyes del foc van esdevenir les rampinyes, traïcions, capitombes i fets gens exemplars de la guerra carlina del 1872 al 1876.

Era molt difícil fer l'arramassada de fanàtics i de servils que van nodrir els exèrcits legitimistes de la guerra gran. Ningú no feia res de franc. Calgué aplegar mercenaris que per sis rals, espardeïen franques i dret a atrapar el que trobessin, es sumessin a la causa carlista; una mena de precursors dels pistolers dels nostres dies.

Encara que les monges obsequessin amb confitures els escamots de la tradició i, quan s'esqueia, els rentessin i aparquessin la roba, l'alta clerecia no volgué saber res dels carlins, llevat del pintoresc Josep Caixal i Estradé, bisbe de la Seu d'Urgell, el qual es fàcil que el dia menys sospitat veïem convertit en sant. La grandesa d'Espanya no va acollir tampoc massa bé la nova campanya carlista i la gent de cabals cotitzava amb més seguretat d'èxit, i no anava desencaminada, l'entronització d'Alfons XIIè que no pas el triomf d'un rei de broma, com Carles VIIè.

El pretendent volia començar a fer guerra, fos com fos. Li feren creure que el mes de juliol de 1869 la guarnició de Figueres, com també la de Pamplona, havia de sublevar-se. Don Carles, acompanyat de Tristany i altres capitosts, va presentar-se a la frontera; però havent fracassat la conspiració no volgué retirar-se sense haver donat fe de vida i després de disparar, per cerimònia, sis trets de revòlver, va entornar-se'n a França, amb dignitat majestàtica.

Per cert que va registrar-se un fet, en la gestació de la conspiració carlista, no ben esclarit encara, que fa pensar molt sobre certes actuacions extremo-re-

volucionàries. El tema era actual llavors com ho és ara. Sembla que el cap de la conspiració carlina a Barcelona va rebre la visita d'un tal Alsina que es titulava president de la Societat de Treballadors «La Internacional», el qual desitjava en-

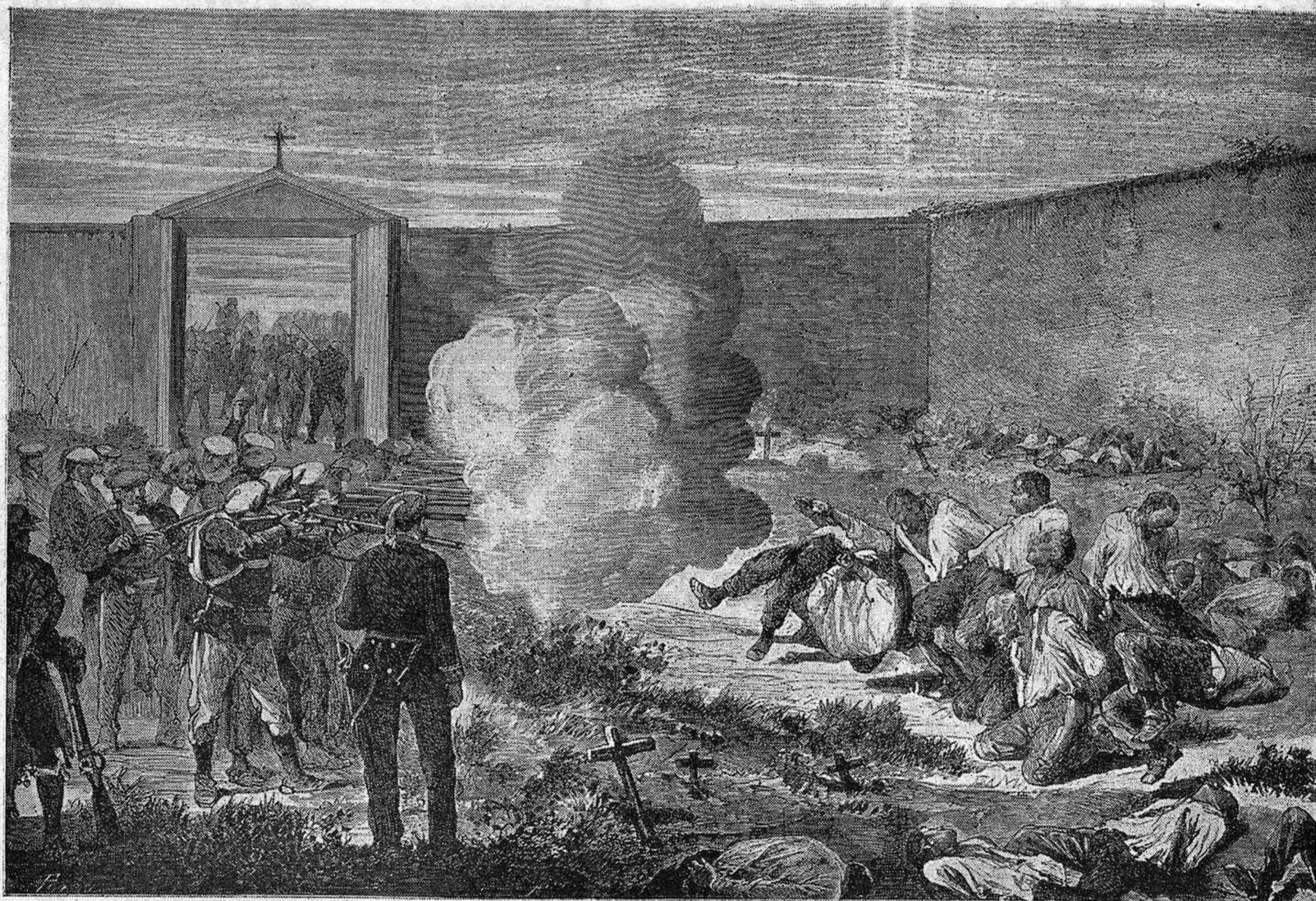
El bisbe Caixal

trevistar-se amb Don Carles o amb persona degudament autoritzada per a oferir-li la cooperació de més de 600.000 homes sindicats—llavors se'n deia associats—si el rei dels carlins s'avenia a defensar les reivindicacions dels treballadors. Es comprometia a llançar al carrer, a més dels obrers de Barcelona, els associats de València, Aragó i Castella, a condició que abans del moviment «La Internacional» rebés la quantitat de 20.000 duros que tenia de dèficit. Com que els diners no van ésser donats, no hi hagué complot.

Ara bé; cal tenir en compte que men-

Dones emplomades pels carlins a Tolosa pel delictes d'ésser mullers de liberals

17 juliol de 1874.—Afusellament al cementiri de Llaers, dels presoners de la columna Nouviles per les hordes de Savalls

tre els federals de Catalunya recaptaven l'ajut revolucionari dels obrers, els organismes directius de «La Internacional», els mateixos que parlamentaren amb els carlins, per conducte del periòdic «La Federació» emprengueren una forta campanya apoliticista encaminada a restar la cooperació proletària al moviment revolucionari que s'intentava. Sembla que no hagi passat el temps!

No volem parlar de les accions de guerra, nombroses i accidentades, perquè l'enumeració seria llarga i fadigosa. No hi hagués poble, visitat pels carlins, que no tingués de plorar alguna malifeta. Exacció arbitrària de contribucions, incendis, saqueigs, violacions, assassinats i altres violències, eren el pa de cada dia. Els carlins no respectaven les esglésies, ni el sagrat de les llars ni les persones i hisendes de la seva pròpia comunitat.

En una gran població catalana que no volem anomenar, per les circumstàncies dels fets, entraren els carlins per sorpresa el dia de la festa major i com que quasi totes les dones eren als envelats, les violaren totes, a presència de llurs parents, des de l'anciana de setanta anys a la criatura impúber. Direm només, que els cafres anaven comandats per Savalls.

Parlaríem i no acabaríem de les ac-

cions de Balaguer, Ripoll, Berga, Sant Quirze de Besora, Igualada, Casserres, Gironella, Banyoles, Prades, Olot, La Seu, Castelló d'Ampúries i altres poblacions màrtirs.

A Alpens mor el brigadier Cabrinety el 9 de juliol de 1873. A Tortellà, els 21 i 22 d'agost del 1873, un grapat de voluntaris va resistir llargues hores l'embranchada de més de 2.000 carlins. L'incendi de la població, el saqueig, les violacions, l'amenaça sobre dones indefenses, no van poder aconseguir que l'esperit dels voluntaris decaigués ni un moment. Les cases del poble en flames van il·luminar, com torxes gegants, la vergonya dels carlins en retirar-se.

El que feren les forces de Savalls amb els presoners de la columna de Nouviles no té nom, i solament pot aparellar-se amb les criminals execucions de Burjasot i de La Cènia, de la guerra dels set anys. En el fossar de Llers van ésser bàrbarament afusellats 73 carrabiners a major honra i glòria de Déu, Pàtria i Rei.

En altres llocs, les coses no es presentaren tan falagures per als carlins. A Cervera, on havien aplegat nombroses forces, foren seriosament derrotats, de la qual victòria se'n tregué la següent cançó:

*Van anà a estudiar a Cervera
els carlistes catalans;
la lliçó que allí reberen,
ja mai més l'oblidaran.*

El primer d'agost del 1874, els carlins assaltaren i prengueren els forts de La Seu d'Urgell, que sempre havia estat la seu de l'absolutisme. Més tard vingué la revenja. Les tropes comandades pel general Martínez Campos van sitiar La Seu durant 37 dies seguits durant els quals els assetjans van llançar damunt la població 10.500 canonades i 400.000 trets de fusell, i els sitiats dispararen uns 4.000 trets de canó. La capitulació fou signada el 26 d'agost del 1875. Hom digué amb molta insistència que en atacar Martínez Campos La Seu, considerada inexpugnable, comptava amb la defecció d'alguns capitosts carlins, entre ells Savalls i Dorregaray, la qual adhesió va saber guanyar-se emprant els diners, segons costum de l'astut general, el restaurador de la monarquia a Sagunt, destre en aquestes obres mestres de subornament i de pastereig.

Sigui com sigui, la capitulació de La Seu va significar la fi de la darrera guerra carlista a Catalunya. Per molts anys, amén.

Gats de bardissa i òlibes de campanar

El més interessant i característic del carlisme històric, en els seus aspectes anecdòtic i pintoresc i, també, com a element de positiva vàlua militar, és l'esplet de cabdills de bosc i saltamarges que en els anys de les tres guerres mantingueren l'esperit bèl·lic a l'alta muntanya i que àdhuc s'arriscaven més d'una dotzena de vegades a combatre en terra plana.

El fort de les faccions, el que donava elasticitat i moviment a la brega, el que feia tornar tarumbes els generals dels Governos que havien estudiat estratègia en els llibres, però que no coneixien la terra que trepitjaven, era aquell bé de Déu de capitosts, de «cabecillas» com en deien, que saltaven com esquiroles, corrien com unes daines, s'entafuraven com les fures, es fonien en el paisatge i sorgien com els bolets. Al més llosc, una companyia de soldats de la reina li era com una mena de petita cosa de pa i beure.

Cada un d'aquests gats de bardissa, herois a la seva manera, i dotats, generalment, d'una moral no gaire estricta, té prou personalitat i interès per a convertir-se en el personatge central d'una novel·la d'aventures. Pérez Galdós, Ramon del Valle-Inclan i Pio Baroja han escrit llibres magnífics sobre la vida atzarosa i pintoresca dels guerrers de muntanya que tenen uns precursors en Viriat, Indíbil i Mandoni. A Catalunya, s'han publicat obres interessants, encara que poques en nombre, sobre aquest tema suggestiu. Esmentarem «Records de la darrera carlinada», de Marian Vayreda, i «Dels anys de la fàccia», de Pere Aldavert. Pere Coromines, Joaquim de Bolós i Saderra i Josep Llord, han fet estudis interessantíssims referents a la que podríem anomenar milícia rural. Pot dir-se, però, que aquest aspecte de les activitats bèl·liques dels catalans de muntanya és encara verge i mereix ésser explotat pels nostres escriptors i homes d'estudi.

Generalment, el capitost, *cabecilla* o guerriller, feia la guerra per instint, perquè ho portava a dins i a molts d'ells tant se'ls en donava Don Carles i les seves idees com el que havien menjat el dia abans. Animats de l'esperit d'independència, anaven a la seva, i difícilment s'avenien a acatar ordres d'altri. Desconeixien el valor i necessitat de la disciplina i tenien un amor propi tan exacerbant que per un tres i no res enge-

gaven el fusell a dida, saltaven la frontera i àdhuc es passaven a la part contrària.

Els primers guerrillers que nodriren les armes carlistes eren romanalles de la gent que es va llançar a la muntanya per a lluitar contra els francesos i que no havent sabut deixar la vida accidentada de brega, s'entregaren en cos i ànima al primer que va encertar a guanyar-los la voluntat.

En els alçaments reialistes, anteriors als carlins, ens trobem amb Tomàs Costa (a) Misses, Malavila, Antoni Marañón (a) Trapense, Joan Romagosa, Ramonet de Castellfullit, Pau Miralles, Montagut, Mossèn Anton Coll, Ramon Chambró, Agustí Saperes (a) Caragol, Busoms (a) Gep dels Estanys, Llarg de Copons, Pep de l'Oli, Francesc Badals, Romanillos, el Franciscà, el Nas, el Rambla, Mossèn Ramon Traver, el Xena, i una infinitat més que seria llarg d'enumerar. Molts d'ells es passaren als carlins i tingueren molt relleu en la comarca en la qual cada un d'ells actuava.

Ens referirem només que a alguns dels capitosts més destacats a Catalunya en les guerres dels carlins.

Per antiguitat correspon el primer lloc a la família dels Tristany, que es va distingir sempre pel seu rabiós absolutisme a ultrança i va donar no res menys que disset membres de la mateixa casa a la causa carlina. Els Tristany provenen d'Ardèvol, poble de la comarca de Solsona.

El degà, en el carlisme, de la família dels Tristany fou Benet Tristany, anomenat Mossèn Benet. Va néixer el 6 de març de 1794 i va estudiar la carrera de capellà al seminari de Solsona. Al cap de tres anys d'haver-se ordenat de prevere, es llançà al camp, davant d'una facció, aclamant el rei absolut i la inquisició. Això passava a primers de maig de l'any 1822.

Va cometre tantes barbaritats i excessos que el Baró d'Eroles, generalíssim dels absolutistes, hagué de formar-li causa i separar-lo del comandament. Anà a Madrid a demanar una recompensa pel seu fogós monarquisme i li donaren una canongia a Guissona. Va trobar que era poc i el 1826 n'obtingué una altra a Girona, però com que el Cabilde de la Catedral gironina coneixia els antecedents sanguinaris del qui havia fet servir més el trabuc que la creu, el rebé de mal ull i es veié obligat a traslladar la

seva residència a Barcelona. Ben aviat els esdeveniments el portaren de nou a la seva veritable vocació. Va servir activament el carlisme en la guerra dels set anys, fou nomenat Mariscal de camp i posteriorment agregat al Quarter Reial de Don Carles. A darreries de l'any 1839 tornava a córrer per Cata'unya, passant l'any següent al territori del Centre per tal de coordinar les operacions militars dels exèrcits d'ací i d'allà.

Com acostumava a succeir-li sovint, va enfadar-se amb els dirigents i s'entornà una vegada més a casa per reaparèixer com si res en la campanya montemolinista.

L'any 1847 fou atrapat al poble de Lanera, junt amb Valeri Roca d'Aranyó i mossèn Josep Rossell, rector d'Ager, els quals foren afusellats per l'espatlla el 17 de maig, a Solsona.

Després de Benet Tristany, sobresurt el seu nebot Rafael Tristany, nat el 16 de març de 1814. Era home de més fets que paraules, no estava per bromes i lluí uns magnífics bigoti i «perilla». Diuen que en el tracte familiar era molt amable i senzill de costums. Li plaien els menjars forts i per una platada de bitxos ben coents, hauria fet deu hores de camí.

Va dirigir amb fortuna diversos combats, entre els quals figura el siti i presa de Vic i diuen que resolva i ordenava els moviments tàctics com si tingués un problema de matemàtiques dibuixat al paper. Fou nomenat successivament Tinent general el 1873, Capità general l'any i a més del títol de Baró d'Altet que va heretar del seu pare, fou nomenat Marquès de Casa Tristany i Comte d'Avinyó.

Acabada la segona guerra, va retirar-se a Lourdes on va morir el 17 de juny de 1899. Visqué, doncs, vuitanta cinc anys. El seu rival i correligionari Savalls no el podia veure ni en pintura Veritat és que Tristany el pagava amb la mateixa moneda.

Francesc Savalls Massot és, potser, l'home més extraordinari i bandarra de la carlinada catalana. Va néixer a La Pera l'any 1817. Fou, per consegüent, un dels pocs empordanesos que figuren en els anys del carlisme.

Era sanguinari, envejós, valent, mala persona, intel·ligent, amic de la gresca i del xibarrí. Hom l'acusava també de poc escrupulós en el maneig dels cabals que passaven per les seves mans i el

Savalls

R. Tristany

Marian de la Coloma

Anguel

Miret

Dorregaray

—L'ESQUELLA DE LA TORRATXA

creien capaç de totes les canallades per tal de pujar de grau o de perjudicar un company. Coneixedor per instint de les arts de la guerra, guanyava quan era ell qui ordenava l'operació. En canvi, era capaç de deixar-se derrotar solament pel punt de fer el revés del que li havien manat els seus superior geràrquics.

Quan Don Alfons, germà de Carles VIIè i actual pretendent, va venir l'any 1873 a Catalunya a posar-se al front de les forces carlines en qualitat

Duc de Solferino

de Capità general dels exèrcits del Centre i de Catalunya, amb una mica més que Savalls no el mata a disgustos.

Habitualment, Savalls vestia amb modèstia, però des que va venir Don Alfons, lluint l'uniforme de «zuavo», Savalls, per presumir o bé per mofar-se del Cap suprem, s'abillà amb levita vermella, pantalons blaus, franja, faixa, esperons daurat i capa blanca, com Cabrera.

Les baralles i discussions amb Don Alfons eren el plat de cada dia. Una vegada, Savalls, que tenia una boca d'infern i verbalment s'embrutava amb tothom, des de Déu fins al darrer angelet de les milícies celestials, va engegar textualment a fer p..... el seu cap geràrquic, i quan aquest va amenaçar-lo amb queixar-se a Don Carles, li va contestar que ell i el seu rei tenien ordres d'anar a prendre una cosa que no estaria gens bé que la estampessin en lletres de motlle.

De totes maneres, fou necessari que l'Infant Alfons es traslladés al Quarter Reial a donar part del que passava, car la conducta de Savalls era un niu de raons i un perillós exemple d'indisciplina. En el capítols de càrrecs se l'acusava per vint-i-cinc motius greus entre ells els següents:

Per afusellar la gent sense permetre que abans es confessés, com va passar a Berga.

Per atorgar-se el grau de Tinent general sense ésser-ho.

Per haver faltat el respecte i desobeït l'Infant Alfons.

Per haver-se'n anant a França sense permís.

Per no haver donat compte dels 10.000 duros recollits a la columna Cabrinety.

Fou pres i sumariat, però, altrament, Savalls era tan necessari als carlins!

Adhuc en morir va fer patota. Car en la làpida del nínxol on està sepultat, a Niça, figura la següent inscripció: «*Francesc Savalls, Capità general que fou de l'Exèrcit carlista.*» Si no anem

errats, ens sembla que no va passar del grau de Tinent general. Pel seu comportament en copar la columna del brigadier Cabrinety, fou agraciament amb el títol de Marquès d'Alpens. Va morir a Niça l'any 1886. El crim que va cometre en afusellar d'una manera tan iniqua els presoners de la columna Nouviles a Llers, i molts altres que va fer, no tenen perdó en cap consciència honrada.

Després d'haver-nos estès en parlar dels capitosts principals o més vistents de la carlinada muntanyenca, no creiem necessari d'entretener-nos en explicar la vida i miracles d'altres personatges també importants com Joan Castells, Martí Miret, el «Guerxo de la Ratera», el «Caga-Raïms», Marian de la Coloma, Auguet, Dorregaray, el «Bet», el «Xicu» i tants i tants altres.

La guerra del 1872 al 1876 va acabar, com diu l'historiador carlí Joaquim de Bolós, d'una manera vergonyosa i poc digna. Els caps es separaven de llurs batallons de voluntaris, els abandonaven i els deixaven exposats a un desastre, mentre passaven la frontera i fugien covardament o traïdorament. Ho diu un carlí conspicu, no nosaltres, i ho avala, corroborant-ho, un altre carlí notable, l'eminent novel·lista Marian Vayreda, que havia fet també la guerra.

Val a dir que els carlins veien sempre traïdors a tot arreu. Prou que ho cantaven:

*A combatirnos Cabrera
va a venir con Espartero.
Vaya un lindo par de momias
para adornar un Museo.*

*Elio vendió Bilbao
y Mendiry el Carrascal,
Calderón el Monte Jurra
y Pérula lo demás.*

Quan un hom ha viscut les gestes guerres dels carlins, l'únic que compta,

Joan Vazquez de Mella

en bé o en mal, en la història del tradicionalisme, els altres personatges, polítics, gent de casino, tertulians de xamello i catedràtics llauna, no tenen gaire interès. Amb tot, perquè no sigui dit que únicament parlem de la gent d'armes, direm unes quantes paraules sobre alguns homes civils. El que no parlarem serà de la pinxalla ni dels valents de vetllada literàrio-musical.

A Barcelona vam tenir de catedràtic

aquell home i mal geni que es digué Feliu i que substituï, com a cap polític del partit, a un altre catedràtic, el senyor Barrio i Mier.

Tots els estudiants que en aquells temps cursaven a la Universitat de Barcelona, recorden les escenes gracioses que quasi cada dia es repetien. El senyor Feliu era professor de Física i acostumava a donar classe immediatament després que el senyor Odon de Buen havia

«Dalmacio» Iglèsias

explicat la seva lliçó d'Història Natural a la mateixa aula. Era la comèdia de sempre. El primer que feia el senyor Feliu era posar al revés el rodell de cuir que hi havia en el cadiral «para que no se contaminen las ideas infernales de este auténtico descendiente del mico». Ja és sabut que el senyor Odon de Buen era ateu, anti-clerical i que per haver explicat les teories de l'evolució de l'espècie, segons Darwin, va ésser excomunicat pel bisbe i donà motiu a seriosos aldarulls.

Una vegada, mentre el senyor Feliu feia un experiment de física, va fer tancar els porticons de les finestres, restant l'aula a les fosques, quan de sobte retruny un crit estentori de «Carlí...!» El senyor Feliu obra d'una revolada els porticons i pregunta irat: «¿Quién ha sido el destenguado que ha rebuznado? Soy capaz, a pesar de mis canas, de quitarme la chaqueta y liar-me a trompicones con el más fachado!» La cosa va acabar rient tothom.

Qui no coneixia el Duc de Solferino? Era bo com un tros de pa, però de quin pa! Com aquells que pastaven a pagès que semblaven rodes de molí. Perquè el pròcer carlista, amb l'embalum de la seva persona, abusava de l'espai. Menjava molt i parlava poc, la qual cosa no deixava d'ésser un mèrit i una estranyesa en un partit, com el carlí, en el qual han abundant els oradors i xerraires. Vestia amb senzillesa, quasi amb pobresa, i més aviat semblava un cobrador de cadires d'esglèsia que no pas un aristocrata de nissaga. Qualsevol, no sabent qui era, hauria imaginat que era no res menys que duc de Solferino, comte de Centelles, duc de Castiglione, príncep del Sacro Romano Imperio i que duia els noms de Manuel de Llanza i Pignatelli de Aragón! Era caritatiu i repudiava la violència. Com diable aquest bon senyor era carlí? Creiem que ho era per modèstia. Deien que passava una unça diària al Sant Pare i una doble de

quatre, també diàriament, al senyor Vázquez de Mella. Dubtem que sigui veritat; però és una llegenda que fa bonic.

L'incordi del partit carlí era, o és, el cèlebre «Dalmacio» Iglésias, oficial «quinto» d'una cova burocràtica, advocat pica-plets i més fastigós que la tinya. Era desnarit i antipàtic. Picava com una xinxà i amb els seus discursos llaunes era capaç de fer perdre l'oremus al *sursum corda*. En escoltar-lo hom pensava en el suïcidi o en l'assassinat. Els gironins van tenir el mal gust de fer-lo diputat. Una vegada que parlava al Congrés—això d'una vegada és només que una figura retòrica—al·ludint a Girona, digué: «La tres veces heroica ciudad de Gerona...» «Cuatro», interrompé Indaleci Prieto. «¿Cómo cuatro?», respon atabalat el

senyor «Dalmacio». «Si—li aclareix el senyor Prieto—: Girona és quatre vegades heroica; tres pels motius ja sabuts, i la quarta per haver el·legit diputat a S. S.»

Hem deixat per l'últim el senyor Joan Vázquez de Mella i Fanjul, «pico de oro» del tradicionalisme. Deien que al seu costat, Emili Castelar, la cotorra genial, era com una mena de «periquito». Nosaltres no som tan vells per haver escoltat a Castelar ni tampoc tan joves que no haguéssim pogut oir un discurs de Mella. Vam sentir-lo perorar dues hores i mitja, i això que estava afònic!, al Teatre Principal d'aquesta ciutat, i confessem que va embafar-nos. Va començar amb un fogós preàmbul en el qual digué, aproximadament: «Quisiera tener la voz

del trueno y que mis palabras fuesen centelleantes com el rayo, etc., etc.», i quan en un moment de fadiga—hem dit ja que es trobava afònic—un entusiasta del públic li digué: *A descansar!*, va recollir al vol la indicació, en això era mestre, i respongué: «No! Ya descansaremos cuando hayamos pasado por encima del cadáver de nuestros enemigos!» Olé, ova-ció, orella i amb una mica més «la vuelta por el ruedo.»

Quan la guerra europea va manifestar-se rabiosament germanòfil, d'acord amb els sentiments quasi unànims del partit i en contra de don Jaume, que era favorable als aliats. Després va separar-se del carlisme i va morir pobre i quasi oblidat.

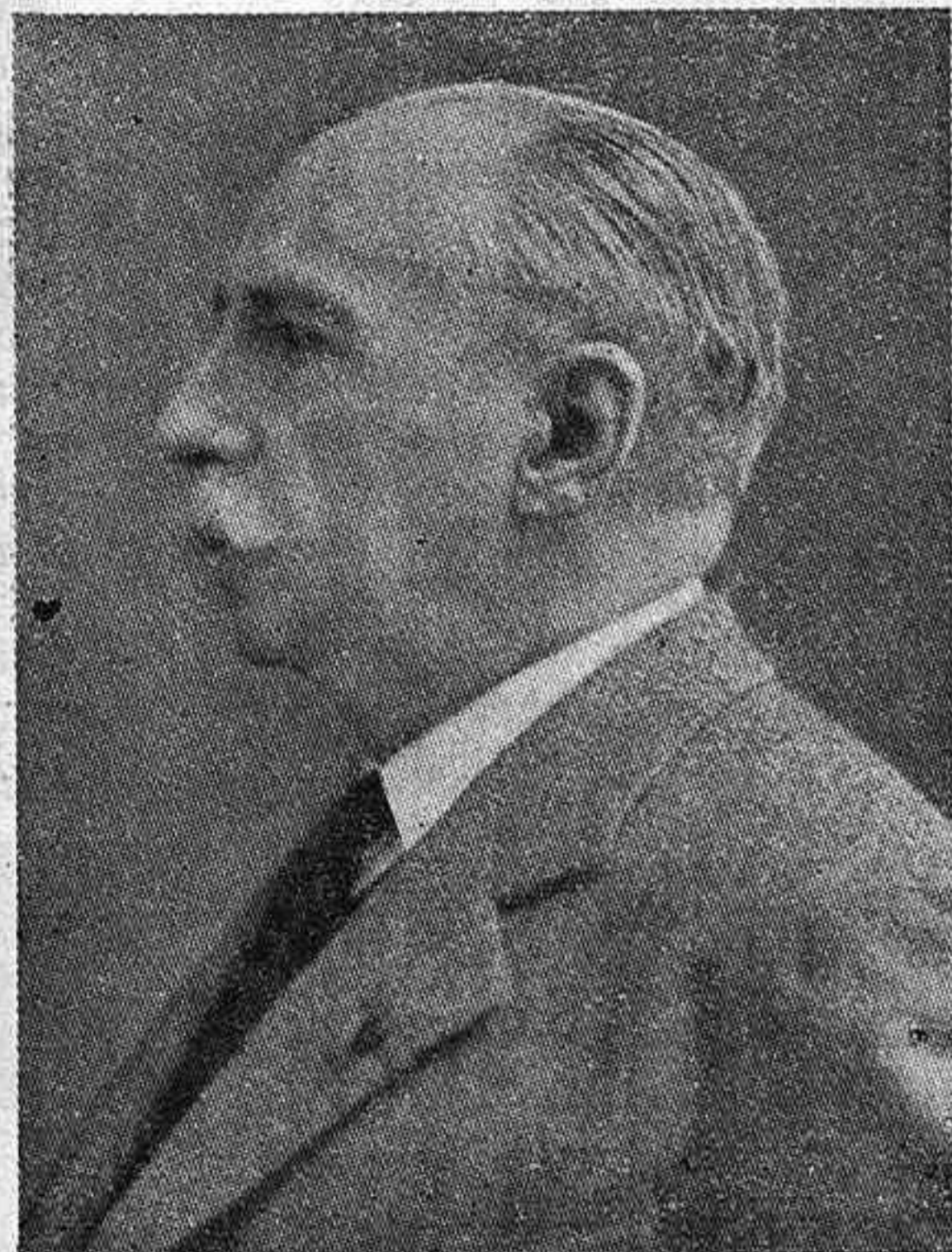
ELS DARRERS REIS DEL JOC

Jaume III, el Cavaller

Encara que volguéssim, no sabríem malparlar de Don Jaume, fill del pretendent Carles VIIè. Ell no tenia cap culpa d'haver nascut com a futur aspirant a una corona que no podria abastar. Va demostrar també que la cosa no li interessava.

Don Jaume va néixer condemnat a pretendent com un geperut amb el gep. Cal confessar que Don Jaume amagava el que podia el gep del carlisme o almenys el portava amb tota dignitat i elegància.

Era un home agradable, distingit, gens entonat, un veritable senyor i, segurament, el més enemic del carlisme.

Jaume de Borbó

Es clar que es va deixar dir rei; però no hi perdia res. Era, al capdavant, una tradició familiar, i donava una mena de bon to, sobretot a l'estranger, on els reis destronats i els prínceps en exili són objecte de preferències i distincions.

Mantingué, doncs, el cabdillatge dels carlins per coqueteria, no pas per convicció. Precisament, per tal d'acabar d'u-

na vegada i per sempre amb l'eterna qüestió del legitimisme, que havia fet vessar tanta sang, va renunciar a casar-se per no exposar-se a tenir successió. Volia acabar, doncs, el carlisme per manca material de pretendents legítims. Qui havia de dir-li que el sobreviuria la mòmia del seu oncle?

Era terciari franciscà, però també un gran fumador de cigarretes. Molt sovint havia d'aguantar les llaunes dels Víctor Pradera, Senante, Rodezno i altres faraons del tradicionalisme; però es revenjava aplaudint a Nitta-Jo o assavorint les revistes del «Grand Casino». Més d'una vegada era condemnat a dinar amb capellans de Vic i de Navarra; però feia la pau a «L'escargot d'or», a «La Tour d'argent» o bé paladejant els rosolis d'«aux cèrises de la vieille France».

Durant la guerra fou aliadòfil; en política era liberal i demòcrata, malgrat dels manifestos que es veia obligat a signar de tant en tant. Bon amic de Catalunya, va mantenir a París cordials relacions amb Francesc Macià.

El seu tracte personal era excel·lent i sempre que podia es donava el goig de fer favors a tothom, i això que la seva fortuna era molt modesta.

Els carlins li van regalar una espasa amb aquesta inscripció: «Moguda per tres amors, fereixo tres vegades», i va fer aquest comentari: «D'amor, només en tinc un, i no fereix; és el de pau.»

Encara que no li estava bé ni li es-queia fer de republicà, l'any 1910 va declarar a un periòdic de Viena que la república acabaria per triomfar a Espanya en un terme més o menys llarg.

Don Jaume va néixer a Vevey el 27 de juny del 1870, i traspassà a París el 2 d'octubre de 1931. Nosaltres, adversaris de tota la vida, per temperament i convicció, del carlisme i de tot el que simbolitza i representa, retem sincerament, amb cordialitat, el testimoni del nostre respecte a Jaume, el Cavaller.

Per això trobem ridícul i revoltant que al cap de cinc dies de la mort de Don Jaume, aparegué en el portantveu oficial del carlisme a Catalunya això que copiem a continuació i que algú en diu versos:

A LA MUERTE DE JAIME III

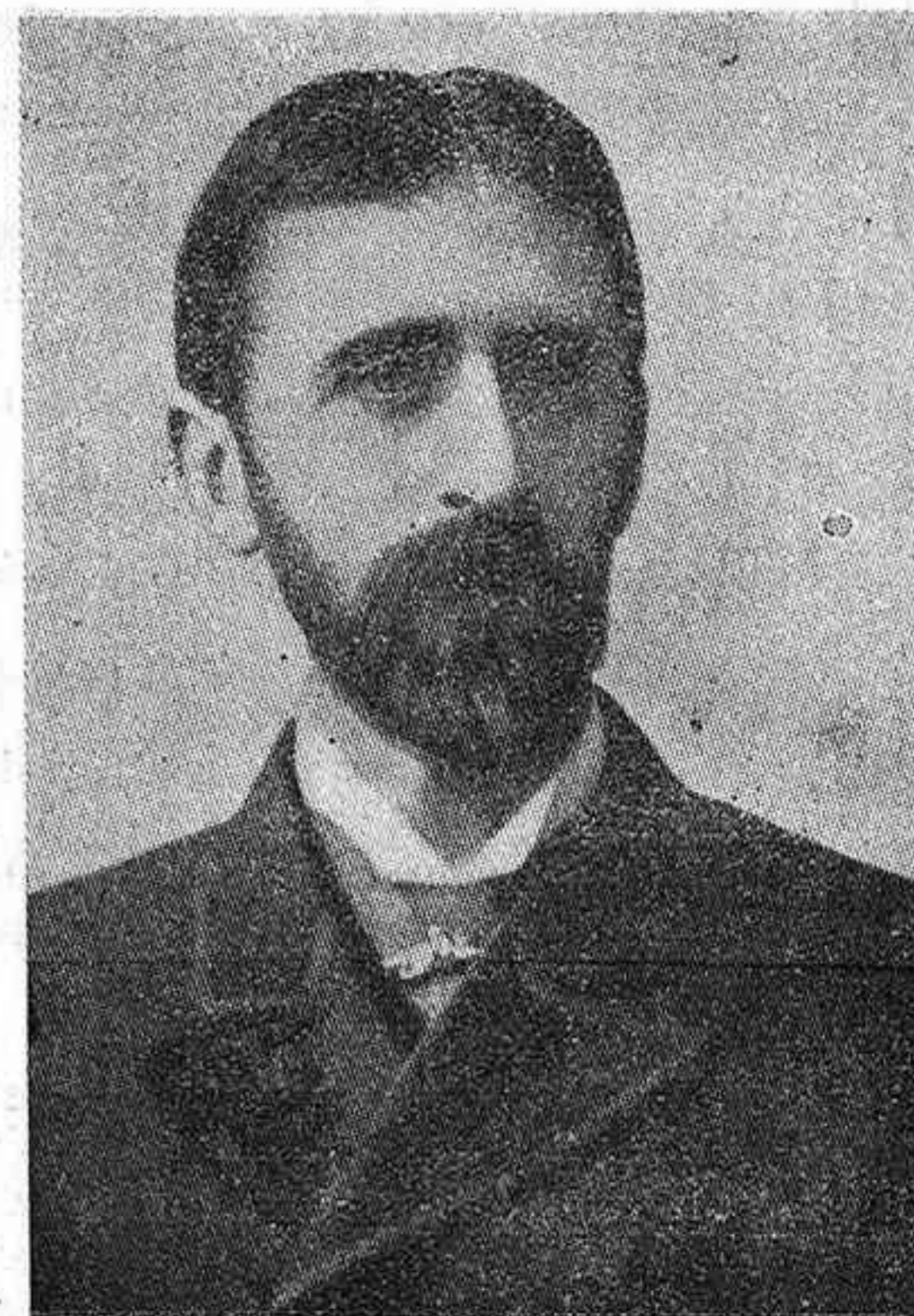
Más fiera jamás fué la fiera Parca
ni nunca fué más crudo el crudo sino.
¡Así pegar con golpe repentino
la preciosa existencia del Monarca!

¡Así inmolar al Guardador del Arca
de nuestra Tradición, en su caminata!
¡Así al Nauta abismar cuando al destino
llegaba ya la combatida Barca!

¡Santiago el Mayor, Hijo del Trueno,
Patrón del muerto Rey! De Dios al seno
su espíritu inmortal lleva, acompaña

Y depara a la Patria, orfanecida,
quien tremole la Enseña, que es su vida.
¡Viva Dios! ¡Viva Alfonso! ¡Viva Es-
[paña!

Luis Carlos Viada y Lluch.

Alfons Carles de Borbó en 1874

Llàstima que no es castigui el regicidi comés amb la complicitat de les muses cursis, car a hores d'ara el senyor Viada i Lluch purgaria en un llòbrec calabós la més ridícula i insensata de les ofen-

ses inferides a la memòria de Jaume III, el Cavaller. Quin sonet, ¡Viva Dios!

Malgrat tractar-se d'un adversari, no li hauríem desitjat tan de mal.

Carles Alfons, o Alfons Carles, Duc de Sant Jaume, fòssil del període miocènic terciari

Quan va morir Don Jaume, la gent aliena al carlisme i àdhuc nombrosos carlins de portes enfora, es preguntaren: —I ara què passarà?—car ningú no s'imaginava que els tradicionalistes tenien guardadet amb boles de naftalina i espígol un pretendent que ja era veï a l'any de la picor.

Efectivament, al cap de pocs dies hom podia llegir en la premsa del partit: «Por designios de la Providencia, etc., regirá los destinos de la Comunion Tradicionalista, el que fué Infante, Don Al-

1934

Un dels darrers entreteniments dels carlins, en competència amb la F. A. I.

fonso Carlos de Borbón Austria y Este.

L'agraciat va acceptar content com unes castanyoles, i segurament té confiança que dins del terme de cinquanta anys, quan ja haurà fet la vintena joventut, començarà a tenir probabilitats que alguns caps calents creguin que cal pensar en la possibilitat que hom no deixi de preocupar-se d'esboçar un pla d'estudi per a un eventual alçament.

—Encara és viu aquest home?—deien els qui després d'assabentar-se de qui es tractava, havien pensat amb el nombre infinit de malves que hauria pogut produir.

Com diem, el flamant pretendent va acceptar joiós la comanda i tingué una pensada genial. Llegiu-la: «Teniendo en cuenta que mi juramento solemne y el reconocimiento por parte de la España tradicionalista como sucesor de los derechos de mi muy querido sobrino, se verificó el día en que la Iglesia celebra la festividad de la aparición de la Santísima Virgen del Pilar al Apóstol San Jaime, Patrón de España, y de mi augusto predecesor, he decidido adoptar el título particular de Duque de San Jaime, de significación a la vez religiosa, patriótica y tradicionalista.»

La família de Carles VIIe

D'esquerra a dreta: Alfons Carles (actual pretendent); Margarida; Jaume; Blanca i Carles

Qui és Don Alfons Carles? Pensàvem preguntar-ho al professor senyor Bosch Gimpera, docte en Paleontologia i Prehistòria, però com que l'eminent catedràtic té molta feina en el rectorat de la Universitat barcelonina, hem fet les recerques pel nostre compte.

Resulta que Don Alfons, Carles, Ferran, Joan i Josep de Borbon, va néixer a Londres el 12 de setembre de 1849. Compleix, doncs, dins de pocs dies, vuitanta cinc anys.

Algunes males llengües diuen que aquest bon senyor fa ja molts anys que és mort i que els carlins especulen amb un fantasma. El cert és, però, que hem buscat dalerosament un retrat rescent del nou rei dels carlins i no l'hem trobat. El que avui publiquem és de l'any 1873 ó 1874. Es possible que aquest retrat existeixi i que nosaltres no l'haguem sabut trobar. També pot ésser que el físic del bon senyor no estigui presentable.

Mireu si parlem de lluny, que Don Alfons Carles estava allistat a l'exèrcit pontifici de Pius IXè i que quan va cau-

re Roma en poder dels italians, formava part d'una de les dues úniques companyies que defensaren la Porta Pia.

Hem llegit que Don Alfons Carles és espòs de la cèlebre Donya Maria de les Neus, la terrible capitana que va ordenar i presidir el saqueig i els crims horribles comesos a Cuenca durant... Ara hi caiem! Es la mateixa que davant les protestes que li adreçaren per les barbaritats inqualificables que feien les hordes que comandava en complicitat amb el seu espòs, l'actual pretendent, respongué que els seus soldats necessitaven una mica d'expansió. La mateixa a la qual el bisbe de Cuenca, el doctor Payà i Rico, va dir: «Senyora: amb aquesta conducta no es guanyen trons a la terra ni corones al cel.»

Donya Maria de les Neus, aquest àngel candorós, també és viva i es prepara també a compartir la feixuga tasca de regnar amb el seu «partenaire».

Que per molts anys Déu els mantingui l'esperança!

FABRICA DE BILLARS - Boles de vorí i de pasta - Articles de joc en general. - Constructor exclusiu dels billars elèctrics «JAPONES» i JARDINERIA MODERNA» (patentats)

EUSEBI ESCARDIBUL

Correspondència: Apartat de Correus, 200 - Casa fundada l'any 1840

DESPATX: UNIO, 4
TELEFON 16876

BARCELONA

Vies Urinàries

BLENORRAGIA (Purgacions)

i totes les greus complicacions de l'aparell GENITO-URINARI, tals com CISTITIS, PROSTATITIS, GOTA MATINAL, o MILITAR, ORQUITIS, etc., de l'home; METRITIS, VAGINITIS i ANEXITIS, de la dona; s'obté un ràpid i segur resultat amb l'ús dels

SELLOS OSSAM

Llurs propietats antisèptiques i microbicides comuniquen a la sang i a l'orina i es noten llurs efectes a les primeres preses; calmen els dolors produïts per la micció; l'orina es manté asèptica i els gonococos són destruïts fins a obtenir amb llur ús una veritable i completa curació

De venda: Dr. ANDREU; Segalà (Rbla. Flors, 14). Farmàcia de la Creu; Farmàcia Tarrés (Carme, 84); Pujol i Culell (Pelayo, 56); Ferrer i principals farmàcies

Consultori Mèdic del Dr. CASASSA

VIES URINÀRIES, SÍFILIS I PELL

Preus Econòmics

De 11 a 1, i de 5 a 7-Festius de 11 a 1 - Tallers, 29. entl.

**LA MILLOR NAVALLA
D'AFAITAR?**

ARTERO

NOM DE GARANTIA

MARCA REGISTRADA

Llibreteria, 9 (tocant la Plaça la República) BARCELONA

EDEN CONCERT

NOU DE LA RAMBLA

Music - Hall de primer ordre

Tots els dies presentació a Barcelona de la vedette

★ **Amelia Sánchez** ★
== Miss Madrid 1934 ==

Y DE LA FAMOSA ATRACCIÓ INTERNACIONAL

TRIO BABY TEDY GABI, balls acrobàtics

Angel Zapata, Lolita Granados, Hermanas Vera, Mercedes Cecilia, Luisita Toledo, Consuelito Zamora, Maruja Nieto, Carmen Dubarri, Maruja Granados, Violeta Sanz, Anita Verdaguer y hermanas Moll Simón.

Artistes totes noves a Barcelona

Grans Orquestres.-Local decorat

-- per Salvador Alarma --

ESPECTACLES

TEATRE COMIC

Revistes

EXIT

Las Vampiresas

Francesc Layret, 55

Telèfon 34541

Frontó Principal Palace

Extraordinaris partits amb cistella

pels asos de la pilota

FRONTO NOVETATS

Tots els dies grandiosos partits, tarda i nit

ELS MILLORS PILOTARIS

Voleu passar una bona estona?

Aneu al FRONTÓ NOVETATS

INTIM CINEMA

Escollits
programmes

CINE TALIA

Honduras de infierno

El presidente fantasma

Recién casados

El violinista fantasma

Dibujos y Revista

CANODROM PARK DE CATALUNYA (GUINARDÓ) Servei d'autòmnibus ROCA

El lloc més fresc i atractiu de Barcelona

Les vetlles al Park Canòdrom, us seran inoblidables

Ball i atraccions, amenitzat per l'orquestra «MATAS BAND». Servei de banys i Restaurant
Piscina i Fons Il·luminoses

PERTANY A LA DICTADURA
L'ARTISTE

—Aparteu les criatures, que torna a venir el «papu»!